

Telvîhât-ı Tis'a

Bediüzzaman Said Nursî

Risale-i Nur Külliyyati'ndan

Telvîhât-ı Tis'a

(29. Mektup / 9. Kısım)

Bediüzzaman

Said Nursî

İstanbul - 2010

TELVÎHÂT-I TÎS'A

Copyright © Şahdamar Yayınları, 2010

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ye aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN
978-605-4038-25-1

Yayın Numarası
124

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 22 85
Ocak 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Şahdamar Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sahdamaryayinlari.com

İçindekiler

Telvîhât-ı Tis'a (29. Mektup / 9. Kısım)	1
Birinci Telvîh	2
İkinci Telvîh	6
Üçüncü Telvîh	10
Dördüncü Telvîh	19
Beşinci Telvîh	32
Altıncı Telvîh	40
Yedinci Telvîh	50
Sekizinci Telvîh	65
Dokuzuncu Telvîh	75
Zeyl	85
Hâtime	96

Kaynakların Tesbitinde

Faydalanılan Eserler 101

Şahıslar 103

İndeksler 109

a. Âyet İndeksi 109

b. Karma İndeks 111

(Yirmi Dokuzuncu Mektup'tan)

Dokuzuncu Kısım

Telvîhât-ı Tis'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ

وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹

Şu kısım, turuk-u velâyet hakkında olup “Dokuz Telvîh”tir.

¹ “İyi bilirsiniz ki Allah'ın velilerine korku yoktur, onlar üzüntüye de uğramazlar.” (Yunus Sûresi, 10/62).

Telvîh: Açıklama.

Turuk-u velâyet: Velâyet

Telvîhât-ı Tis'a: Dokuz yolları.

açıklama.

Birinci Telvîh

“Tasavvuf, tarîkat, velâyet, seyr ü sülûk” namları altında şirin, nurânî, neş’eli, ruhanî bir hakikat-i kudsiye vardır ki; o hakikat-i kudsiyeyi ilân eden, ders veren, tavsif eden binler cilt kitap ehl-i zevk ve keşfin muhakkikleri yazmışlar, o hakikati ümmete ve bize söylemişler. جَزَاهُمْ اللَّهُ خَيْرًا كَثِيرًا¹ Biz, o muhit denizinden birkaç

¹ “Allah onları bol hayırlarla mükâfatlandırısın.”

Ehl-i zevk ve keşf: Allah’ın bazı gaybları bildirdiği; mânevî, ilâhî zevklere mahzar olan seçkin kullar.

Hakikat-ı kudsiye: Kutsal, ilâhî hakikat.

Muhakkik: Sürekli hakikatin peşinde, kılı kırk yararcasına araştıran kimse.

Muhit: Okyanus.

Seyr ü sülûk: Belli bir usul dairesinde hayvanî ve cismanî arzulardan uzaklaşp kalb ve ruhun hayat çizgisinde gönül ayağıyla Allah’a, O’nun rızasına ulaşmaya çalışmak.

Tavsif etmek: Niteliklerini, vasıflarını belirtmek.

Velâyet: Velilik. Cenâb-ı Hakk’a, kullukla kazanılan yakınlık.

katre hükmünde birkaç reşhalarını şu zamanın bazı ilcaâtına binâen göstereceğiz.

Suâl: Tarîkat nedir?

Elcevap: Tarîkatın gaye-i maksadı, mârifet ve inkişaf-ı hakâik-i imaniye olarak, Mirac-ı Ahmedî'nin (*aleyhissalâtü ves-selâm*) gölgesinde ve sâyesi altında kalb ayağıyla bir seyr ü sülûk-i ruhanî neticesinde, zevkî, hâlî ve bir derece şuhûdî

Gaye-i maksad: Asıl gaye, asıl maksat.

Hâlî: Hâle ait, hâl kaynaklı.

İlcaât: Zorlamalar, mecburiyetler.

İnkişaf-ı hakâik-i imaniye: İman hakikatlerinin kalbde ve akılda daha belirgin hâle gelmesi.

Katre: Damla.

Mârifet: Allah'ı sıfat, isim ve fiilleriyle tanımak, bil-

mek. Kalb ve vicdan kültürü.

Mirac-ı Ahmedî: Hz. Peygamber Efendimiz'e ait (s.a.s.) Miraç mu'cizesi.

Reşha: Damla, sızıntı.

Sâye: Gölge, koruma, himaye.

Şuhûdî: Akıl ve kalp gözüyle görmeye dayanan, müşâhede kaynaklı.

Zevkî: Mânevî zevke ait, zevk kaynaklı.

hakâik-i imaniye ve Kur'âniye'ye mazhariyet; "tarîkat, tasavvuf" nâmıyla ulvî bir sırr-ı insanî ve bir kemâl-i beşerîdir.

Evet şu kâinatta insan bir fihriste-i câmia olduğundan, insanın kalbi binler âlemin harita-yı mâneviyesi hükmündedir. Evet insanın kafasındaki dimağı; hadsiz telsiz, telgraf ve telefonların santral denilen merkezi misillü, kâinatın bir nevi merkez-i mânevîsi olduğunu gösteren hadsiz fûnûn ve ulûm-u beşeriye olduğu gibi; insanın

Fihriste-i câmia: Şümûl-lü, kapsamlı fihrist, katalog.

Fûnûn: Fenler, bilimler.

Hakâik-i imaniye ve Kur'âniye: İman ve Kur'ân hakikatleri.

Kemâl-i beşerî: İnsanın olgunlaşması, kemâle ermesi.

Mazhariyet: Erişme, nâil olma, şereflenme.

Misillü: Gibi.

Sırr-ı insanî: İnsanın mahiyetiyle ilgili sır, insana ait özellik.

Ulûm-u beşeriye: Beşeri ilimler.

Ulvî: Yüce.

mahiyetindeki kalbi dahi hadsiz hakâik-i kâinatın mazharı, medarı, çekirdeği olduğunu hadd ve hesaba gelmeyen ehl-i velâyetin yazdıkları milyonlarla nurâni kitaplar gösteriyorlar.

İşte madem kalb ve dimağ-ı insanî bu merkezdedir; çekirdek hâletinde bir şecere-i azîmenin cihâzâtını tazammun eder ve ebedî, uhrevî, haşmetli bir makinenin âletleri ve çarkları içinde derc edilmiştir. Elbette ve her hâlde o kalbin

Derc etmek: Yerleştirmek, içine koymak.

Dimağ-ı insanî: İnsan akli, zekası.

Ehl-i velâyet: Veliler, Allah dostları.

Hakâik-i kâinat: Kâinata, varlıklara ait gerçekler.

Hâlet: Hâl, durum.

Haşmet: Yücelik, ihtişam.

Mazhar: Erişen, nâil olan, şereflenen.

Medâr: Vesile, vâsıta, sebep.

Şecere-i azîme: Pek büyük ağaç.

Tazammun etmek: İhtiva etmek, içermek.

Fâtır'ı, o kalbi işlettirmesini ve bilkuve ve tavırdan, bilfiil vaziyetine çıkarmasını ve inkişafını ve hareketini irade etmiş ki, öyle yapmış. Madem irade etmiş, elbette o kalb dahi akıl gibi işleyecek. Ve kalbi işlettirmek için en büyük vâsıta, velâyet merâtibinde zikr-i ilâhî ile tarîkat yolunda hakâik-i imaniyeye teveccüh etmektir.

İkinci Telvîh

Bu seyr ü sülûk-i kalbînin ve hareket-i ruhaniyenin miftahları ve vesileleri, zikr-i

Bilfiil: Gerçekleşmiş, fiilen var olan.

Bilkuve: Fiiliyata geçmeyen, potansiyel olarak var olan.

Fâtır: Yaratıcı.

Hareket-i ruhaniye: Ruhun, mânen hareket etme.

İnkişaf: Açılma, ilerleme.

Merâtib: Mertebeler, dereceler.

Miftah: Anahtar.

Teveccüh etmek: Yönelmek.

Zikr-i ilâhî: Allah'ı anma, zikretme.

ilâhî ve tefekkürdür. Bu zikir ve fikrin me-hâsini, tâdât ile bitmez. Hadsiz fevâid-i uh-reviyeden ve kemâlât-ı insaniyeden kat-ı nazar, yalnız şu dağdağalı hayat-ı dünyeviye ait cüz'î bir faydası şudur ki:

Her insan, hayatın dağdağasından ve ağır tekâlifinden bir derece kurtulmak ve teneffüs etmek için; herhâlde bir teselli ister, bir zevki arar ve vahşeti izâle edecek bir ünsiyeti taharri eder. Medeniyet-i insaniye

Cüz'î: Küçük, az.

zellikler.

Dağdağa: Gürültü, partı.

Medeniyet-i insaniye: İnsanlık medeniyeti.

Fevâid-i uhreviye: Âhirete ait faydalar.

Mehâsin: Güzellikler.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Tâdât: Sayma, tek tek söyleme.

İzâle etmek: Gidermek.

Taharri etmek: Aramak, araştırmak.

Kat-ı nazar: “şöyle dursun”, “bir tarafa”.

Tekâlif: Yükümlülükler, sorumluluklar.

Kemâlât-ı insaniye: İnsanlığa ait faziletler, gü-

Ünsiyet: Dostluk, yakınlık.

neticesindeki içtimaat-ı ünsiyetkârâne, on insanda bir ikisine muvakkat olarak, belki gafletkârâne ve sarhoşçasına bir ünsiyet ve bir ülfet ve bir teselli verir. Fakat yüzde sekseni ya dağlarda, derelerde münferit yaşıyor, ya derd-i maîşet onu ücra köşelere sevk ediyor, ya musibetler ve ihtiyarlık gibi âhireti düşündüren vâsıtalar cihe-tiyle insanların cemaatlerinden gelen ünsiyetten mahrumdurlar. O hâl onlara ünsiyet verip teselli etmez.

İşte böylelerin hakikî tesellisi ve ciddî ünsiyeti ve tatlı zevki; zikir ve

Derd-i maîşet: Geçim derdi. **Muvakkat:** Kısa süreli, geçici.

Gafletkârâne: Gafilce, bilgisizce. **Münferit:** Tek başına, yalnız.

İçtimaat-ı ünsiyetkârâne: Arkadaşça, dostça bir araya gelmeler. **Ülfet:** Alışma, kanıksama.

fikir vâsıtasıyla kalbi işletmek, o ücra köşelerde, o vahşetli dağ ve sıkıntılı derelerde kalbine müteveccih olup “Allah!” diyerek kalbi ile ünsiyet edip, o ünsiyet ile, etrafında vahşetle ona bakan eşyayı ünsiyetkârâne tebessüm vaziyetinde düşünüp, “Zikrettiğim Hâlık’ımın hadsiz ibâdı her tarafta bulunduğu gibi, bu vahşetgâhımda da çokturlar. Ben yalnız değilim, tevahhuş manasızdır.” diyerek, imanlı bir hayattan ünsiyetli bir zevk alır. Saadet-i hayatiye manasını anlar, Allah’a şükreder.

Hâlık: Yaradan, Hz. Allah.

İbâd: Kullar.

Müteveccih olmak: Yönelmek, dönmek.

Saadet-i hayatiye: Hayat mutluluğu.

Tevahhuş: Ürkme, korkma.

Vahşetgâh: Ürkütücü, ıssız yer.

Üçüncü Telvîh

Velâyet, bir hüccet-i risalettir; tarîkat, bir burhan-ı şeriatdır. Çünkü risaletin tebliğ ettiği hakâik-i imaniyeyi, velâyet, bir nevi şuhûd-u kalbî ve zevk-i ruhanî ile aynelyakîn derecesinde görür, tasdik eder. Onun tasdiki, risaletin hakkaniyetine kat'î bir hüccettir. Şeriat –ders verdiği– ahkâmın hakâikini tarîkat; zevkiyle, keşfiyle

Ahkâm: Hükümler.

Aynelyakîn: Gözle görülüp edinilen bilgi.

Burhan-ı şeriat: Dinin doğruluğunu gösteren delil.

Hakâik: Hakikatler.

Hakâik-i imaniye: İman hakikatleri.

Hakkaniyet: Doğruluk, gerçeklik.

Hüccet: Delil.

Hüccet-i risalet: Peygamberliği ispatlayan delil.

Risalet: Peygamberlik, elçilik.

Şeriat: Dinî hüküm ve kurallar. İslâmiyet.

Şuhûd-u kalbî: Gönül gözüyle görme.

Zevk-i ruhanî: Ruhun, mânen haz, lezzet alma.

ve ondan istifadesiyle ve istifâzasıyla o ahkâm-ı şeriatın hak olduğuna ve Hak'tan geldiğine bir burhan-ı bâhirdir. Evet nasıl ki velâyet ve tarîkat, risalet ve şeriatın hücceti ve delilidir; öyle de İslâmiyet'in bir sırr-ı kemâli ve medar-ı envârı.. ve insanîyetin İslâmiyet sırrıyla bir maden-i terakkiyâtı ve bir menba-ı tefeyyüzâtıdır.

İşte bu sırr-ı azîmin bu derece ehemmiyetiyle beraber, bazı fırak-ı dâlle onun inkârı tarafına gitmişler. Kendileri mahrum

Burhan-ı bâhir: Açık, parlak delil.

Fırak-ı dâlle: Dalalete düşmüş, doğru yoldan ayrılmış gruplar.

İstifâza: Feyz alma, feyizlenme; mânevî zenginlik kazanma.

Maden-i terakkiyât: İlerleme kaynağı.

Medar-ı envâr: Nur kaynağı, aydınlığa erme vesilesi.

Menba-ı tefeyyüzât: Feyizler kaynağı.

Sırr-ı azîm: Çok büyük sır.

Sırr-ı kemâl: İnsanı, kemâle; mânevî olgunluğa, fazilete ulaştıran sır.

kaldıkları o envârdan, başkalarının mahrumiyetine sebep olmuşlar. En ziyade medar-ı teessüf şudur ki: Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ın bir kısım zâhirî uleması ve Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e mensub bir kısım ehl-i siyaset gafil insanlar; ehl-i tarîkatın içinde gördükleri bazı sû-i istîmalâtı ve bir kısım hatîâtı bahane ederek, o hazine-i uzmâyı kapatmak, belki tahrip etmek ve

Ehl-i siyaset: İdareciler, yöneticiler.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat: İnançlarında ve amellerinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ve O'nun nurlu ashabının yoluna tabî olanlar.

Ehl-i tarîkat: Hayatlarını bir tarîkatın prensipleri çerçevesinde sürdürenler.

Envâr: Nurlar.

Hatîât: Hatalar, yanlışlar.

Hazine-i uzmâ: En büyük hazine.

Medar-ı teessüf: Üzülme, eseflenme sebebi.

Sû-i istîmalât: Kötü uygulamalar, suiistimaller.

Zâhirî ulemâsı: Meseleleri zahiri, yüzeysel, sığ bir biçimde inceleyen âlimler.

bir nevi âb-ı hayatı dağıtan o kevser menbaini kurutmak için çalışıyorlar.

Hâlbuki eşyada, kusursuz ve her ciheti hayırlı şeyler, meşrepler, meslekler az bulunur. Alâküllihal bazı kusurlar ve sû-i istîmalât olacak. Çünkü ehil olmayanlar bir işe girseler, elbette sû-i istîmal ederler. Fakat Cenâb-ı Hak âhirette muhasebe-i a'mâl düsturuyla, adâlet-i rabbâniyesini, hasenât ve seyyiâtın muvâzenesiyle gösteriyor. Yani hasenât râcih ve ağır gelse, mükâfatlandırır, kabul eder; seyyiât

Âb-ı hayat: Hayat veren su.

Adâlet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın adâleti.

Alâküllihal: Her durumda, mutlaka.

Hasenât ve seyyiât: Sevaplar ve günahlar.

Meşrep: Yol, tarz.

Muhasebe-i a'mâl:

Amellerden, yapılanlardan hesaba çekilme.

Muvâzene: Tartma, kıyaslama.

Râcih: Üstün, daha ağır basan.

râcih gelse cezalandırır, reddeder. Hase-nât ve seyyiâtın muvâzenesi, kemiyete bakmaz, keyfiyete bakar. Bazı olur, birtek hasene bin seyyiâta tereccuh eder, affettirir.

Madem adâlet-i ilâhiye böyle hükmeder ve hakikat dahi bunu hak görür. Tarîkat, yani sünnet-i seniyye dairesinde tarîkatın hasenâtı, seyyiâtına kat'iyen müreccah olduğuna delil; ehl-i tarîkat, ehl-i dalâletin hücumu zamanında imanlarını muhafaza etmesidir. Âdi bir samimî ehl-i

Âdi: Sıradan, herhangi biri.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar, sapık ve kâfirler.

Hasene: Sevap, iyilik.

Kemiyet: Nicelik.

Keyfiyet: Nitelik.

Müreccah: Tercih edilen, üstün.

Sünnet-i seniyye: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl ve davranışları.

Tereccuh etmek: Üstün gelmek, ağır basmak.

tarîkat; sûrî, zâhirî bir mütefenninden daha ziyade kendini muhafaza eder. O zevk-i tarîkat vâsıtasıyla ve o muhabbet-i evliya cihetiyle imanını kurtarır. Kebâirle fâsık olur, fakat kâfir olmaz, kolaylıkla zındıkaya sokulmaz. Şedit bir muhabbet ve metin bir itikat ile aktâb kabul ettiği bir silsile-i meşâyihî, onun nazarında hiçbir kuvvet çürütemez. Çürütmediği için, onlardan itimadını kesemez. Onlardan itimadı kesilmezse,

Aktâb: Kutublar. En büyük velâyet makamına ermiş büyük veliler.

Fâsık: Günahkâr.

Kebâir: Büyük günahlar.

Muhabbet-i evliya: Allah dostlarına, velilere duyulan sevgi, muhabbet.

Mütefennin: İlim ve fen sahibi, uzman.

Silsile-i meşâyih: Şeyhler zinciri.

Sûrî: Görünüşte olan, görünürdeki.

Şedit: Şiddetli.

Zâhirî: Görünen, görünüşteki.

Zevk-i tarîkat: Tarîkatın verdiği haz, mânevî zevk.

Zındıka: Dinsizlik, inançsızlık.

zındıkaya giremez. Tarîkatta hissesi olmayan ve kalbi harekete gelmeyen, bir muhakkik âlim zât da olsa, şimdiki zındıkların desiselerine karşı kendini tam muhafaza etmesi müşkülleşmiştir.

Bir şey daha var ki; daire-i takva-dan hariç, belki daire-i İslâmiyet'ten hariç bir suret almış bazı meşreplerin ve tarîkat nâmını haksız olarak kendine takanların seyyiâtıyla, tarîkat mahkûm olamaz. Tarîkatın dinî ve uhrevî ve ruhanî çok mühim ve ulvî neticelerinden sarf-ı nazar,

Daire-i İslâmiyet: İslâmiyet alanı, dinin çerçevesi.

Daire-i takva: Dinin emir ve yasaklarının titizlikle uygulandığı alan.

Desise: Hile, oyun.

Muhakkik: Sürekli hakikatın peşinde, kılı kırk yarcasına araştıran kimse.

Müşkülleşmek: Zorlaşmak, problem hâline gelmek.

Ruhanî: Ruha ait, mânevi.

Sarf-ı nazar: “şöyle dursun”, “bir tarafa”.

Uhrevî: Ahiret'e ait.

Ulvî: Yüce.

yalnız Âlem-i İslâm içindeki kudsî bir râbîta olan uhuvvetin inkişafına ve inbisatına en birinci, tesirli ve hararetli vâsîta tarîkatlar olduğu gibi; âlem-i küfrün ve siyaset-i Hıristiyanîye'nin, nur-u İslâmiyet'i söndürmek için müthiş hücumlarına karşı dahi, üç mühim ve sarsılmaz kal'ayı İslâmiye'den bir kal'asıdır. Merkez-i hilâfet olan İstanbul'u beş yüz elli sene bütün âlem-i Hıristiyanîye'nin karşısında muhafaza ettiren, İstanbul'da beş yüz yerde fişkırان envâr-ı tevhid.. ve o merkez-i

Âlem-i Hıristiyanîye: Hıristiyan dünyası.

Âlem-i küfür: İnançsızlık dünyası, dinsizler.

Envâr-ı tevhid: Allah'ın birliğini gösteren nurlar.

İnbisat: Genişleme, yayılma.

İnkişaf: Açılma, ilerleme.

Kal'a: Kale.

Kudsî: Kutsal, mukaddes.

Râbîta: Bağ, alaka.

Siyaset-i Hıristiyanîye: Hıristiyan dünyanın politikası.

Uhuvvet: Kardeşlik.

İslâmiye'deki ehl-i imanın mühim bir nokta-yı istinadı, o büyük câmilerin arkalarındaki tekyelerde "Allah Allah!" diyenlerin kuvvet-i imaniyeleri.. ve mârifet-i ilâhiyeden gelen bir muhabbet-i ruhanî ile cûş u huruşlarıdır.

İşte ey akılsız hamiyet-füruşlar ve sahtekâr milliyetperverler! Tarîkatın, hayat-ı içtimaiyenizde bu hasenesini çürütecek hangi seyyiâtlardır, söyleyiniz?..

Cûş u huruş: Coşup, kendinden geçme.

Ehl-i iman: İnananlar, müminler.

Hamiyet-füruş: Dinî ve millî değerlere bağlı olmadığı hâlde kendini öyle gösteren kimse.

Hayat-ı içtimaiye: Toplum hayatı.

Kuvvet-i imaniye: İman

gücü.

Marifet-i ilâhiye: Allah'ı tanıma, bilme.

Milliyetperver: Milletini seven, milliyetçi.

Muhabbet-i ruhanî: Ruha ait, mânevî sevgi, muhabbet.

Nokta-yı istinad: Dayanak noktası.

Tekye: Tekke, zikirhâne.

Dördüncü Telvîh

Meslek-i velâyet çok kolay olmakla beraber çok müşkülâtlıdır.. çok kısa olmakla beraber çok uzundur.. çok kıymettar olmakla beraber çok hatarlıdır.. çok geniş olmakla beraber çok dardır. İşte bu sırlar içindir ki, o yolda sülûk edenler bazen boğulur.. bazen zararlı düşer.. bazen döner başkalarını yoldan çıkarır.

Ezcümle: Tarîkatta “seyr-i enfüsî” ve “seyr-i âfâkî” tâbirleri altında iki meşrep var.

Ezcümle: Bu cümleden olarak, başlıca ...

Hatar: Tehlike.

Meslek-i velâyet: Velilik yolu.

Müşkülât: Meseleler, problemler.

Seyr-i âfâkî: Dış dünyaya dönük seyir, yolculuk.

Seyr-i enfüsî: İç âleme dönük seyir, yolculuk.

Sülûk etmek: Bir yola girip o yolu takip etmek.

Birinci meşrep, enfüsî meşrebidir; nefisten başlar, hariçten gözünü çeker, kalbe bakar, enâniyeti deler geçer, kalbinden yol açar, hakikati bulur. Sonra âfâka girer. O vakit âfâkı nurâni görür. Çabuk o seyri bitirir. Enfüsî dairesinde gördüğü hakikati, büyük bir mikyasta onda da görür. Turuk-u hafiyenin çoğu bu yol ile gidiyor. Bunun da en mühim esası; enâniyeti kırmak, hevâyı terk etmek, nefsi öldürmektir.

İkinci meşrep; âfâktan başlar, o daire-i kübrânın mezâhirinde cilve-i esmâ ve sıfâtı

Âfâk: Dış dünya, dış âlem.

Cilve-i esmâ ve sıfât: Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının tecellisi, yansıması.

Daire-i kübrâ: Pek büyük daire.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Enfüs: İç âlem.

Hevâ: Zararlı ve günah olan arzular.

Mezâhir: Mazharlar, varlıkların görüldüğü yerler.

Mikyas: Ölçü aleti, ölçek.

Turuk-u hafiye: Zikirlerini sessiz, içten yapan tarikatlar.

seyredip, sonra daire-i enfüsiyeye girer. Küçük bir mikyasta, daire-i kalbinde o envârı müşâhede edip, onda en yakın yolu açar. Kalb, âyine-i Samed olduğunu görür, aradığı maksada vâsıl olur.

İşte birinci meşrepte sülûk eden insanlar nefs-i emmâreyi öldürmeye muvaffak olamazsa, hevâyı terk edip enâniyeti kırmazsa; şükür makamından, fahr makamına düşer. fahirden gurura sukut eder. Eğer muhabbetten gelen bir incizâb ve incizâbdan gelen

Âyine-i Samed: Allah'ın "Samed" isminin tecellîlerini gösteren ayna.

Daire-i enfüsiye: Kişinin kendi iç dünyası.

Envâr: Nurlar.

Fahr: Övünme.

İncizâb: Cezb edilme, çekilme.

Müşâhede etmek: Görmek, şahit olmak.

Nefs-i emmâre: İnsana sürekli kötülükleri emreden nefis.

Sukut etmek: Düşmek, değer kaybetmek.

Vâsıl olmak: Ulaşmak, gelmek.

bir nevi sekir beraber bulunsa, “şatahat” nâmıyla haddinden çok fazla dâvâlar ondan sudûr eder. Hem kendi zarar eder, hem başkasının zararına sebep olur.

Mesela; nasıl ki bir mülâzım, kendinde bulunan kumandanlık zevkiyle ve neşesiyle gururlansa, kendini bir müşîr zanneder. Küçücük dairesini, o küllî daire ile iltibas eder. Ve bir küçük aynada görünen bir güneşi, denizin yüzünde haşmetiyle

Dâvâ: İddia.

Haşmet: Yücelik, ihtişam.

İltibas etmek: Karıştırmak.

Küllî: Şümûllü, kapsamlı.

Mülâzım: Teğmen.

Müşîr: Mareşal.

Sekir: Basiret ve şuurunu, yaşadığı hâlin duygu ve hülyalarının baskısı altın-

da geçici olarak kaybetme hâli.

Sudûr etmek: Kaynaklanmak, meydana gelmek.

Şatahat: Bir takım hislerin coşkusu altında söylenen, dengesiz, maksadı aşan sözler.

cilvesi görünen güneşle bir cihet-i müşâbehetle iltibasa sebep olur. Öyle de çok ehl-i velâyet var ki; bir sineğin bir tavus kuşuna nisbeti gibi, kendinden o derece büyük olanlardan kendini büyük görür ve öyle de müşâhede ediyor, kendini haklı buluyor. Hatta ben gördüm ki: Yalnız kalbi intibaha gelmiş uzaktan uzağa velâyetin sırrını kendinde hissetmiş, kendini kutb-u âzam telâkki edip o tavrı takınıyordu. Ben dedim: *“Kardeşim! Nasıl ki kanun-u saltanatın, sadrazam dairesinden tâ nahiyeye müdürü dairesine kadar bir tarzda*

Cihet-i müşâbehet:

Benzerlik yönü.

Ehl-i velâyet: Veliler,

Allah dostları.

İntibaha gelmek: Uyanmak, ayılmak, yanlış fark etmek.

Kanun-u saltanat: İdare, yönetim esası.

Kutb-u âzam: Pek büyük veli, Allah dostu.

Telâkki etmek: Algılamak, kabullenmek.

Sadrazam: Başbakan.

cüz'î-küllî cilveleri var. Öyle de velâyetin ve kutbiyetin dahi, öyle muhtelif daire ve cilveleri var. Her bir makamın çok zılleri ve gölgeleri var. Sen, sadrazam-misal kutbiyetin âzam cilvesini, bir müdür dairesi hükmünde olan kendi dairende o cilveyi görmüştün, aldanmışsın. Gördüğün doğrudur, fakat hükmün yanlıştır. Bir sineğe bir kap su, bir küçük denizdir.” O zât şu cevabımdan inşallah ayıldı ve o vartadan kurtuldu.

Hem ben müteaddit insanları gördüm ki, bir nevi mehdî kendilerini biliyorlardı ve

-
- Âzam:** Çok büyük, en büyük. **kiyametten önce gelmesi beklenen, insanları dine yönlendirecek kişi.**
- Cüz'î / küllî:** Az / çok. **Müteaddit:** Birçok.
- Kutbiyet:** Veliliğin zirvesi. **Varta:** Çukur, tehlike.
- Büyük velilik makamı. **Zill:** Gölge.
- Mehdî:** Peygamber Efen-
dimiz'in(s.a.s.)soyundan,

“Mehdî olacağım” diyorlardı. Bu zâtlar yalancı ve aldatıcı değiller, belki aldanıyorlar. Gördüklerini, hakikat zannediyorlar. Esmâ-yı ilâhînin nasıl ki tecelliyâtı, arş-ı âzam dairesinden tâ bir zerreye kadar cilveleri var ve o esmâya mazhariyet de, o nisbette tefâvüt eder. Öyle de mazhariyet-i esmâdan ibaret olan meratib-i velâyet dahi öyle mütefâvittir. Şu iltibasın en mühim sebebi şudur:

-
- Arş-ı âzam:** Yüce arş, kendi varlığı üzerinde işleyişine ayna olma, nâil olma.
- Cilve:** Tecellî, yansıma. **Meratib-i velâyet:** Cenâb-ı Hakk’a yakınlık, velilik dereceleri.
- Esmâ-yı ilâhî:** Cenâb-ı Hakk’ın güzel isimleri. **Mütefâvit:** Farklı.
- İltibas:** Karıştırma, karışıklık. **Tecelliyât:** İlâhi icraatların eşyadaki görünüşleri.
- Mazhariyet:** Muvaffak olma, nail olma, elde etme. **Tefâvüt etmek:** Farklılık göstermek.
- Mazhariyet-i esmâ:** Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinin

Makamat-ı evliyadan bazı makamlarda mehdî vazifesinin hususiyeti bulunduğu.. ve kutb-u âzama has bir nisbeti görüldüğü.. ve Hazreti Hızır'ın bir münasebet-i hâssası olduğu gibi, bazı meşâhirle münasebettar bazı makamat var. Hatta o makamlara “*Makam-ı Hızır, Makam-ı Üveys, Makam-ı Mehdiyet*” tâbir edilir.

İşte bu sırra binâen, o makama ve o makamın cüz'î bir numûnesine veya bir gölgesine girenler, kendilerini o makamla has münasebettar meşhur zâtlar zannediyorlar. Kendini Hızır telâkki eder veya mehdî itikat eder veya kutb-u âzam

İtikat etmek: İnanmak, kabul etmek.

Makamat-ı evliya: Velilerin makamları, dereceleri.

Makam-ı Mehdiyet: Mehdîlik makamı.

Meşâhir: Meşhur, ünlü kişiler.

Münasebet-i hâssa: Özel ilişki, münasebet.

tahayyül eder. Eğer hubb-u câha tâlib enâniyeti yoksa, o hâlde mahkûm olmaz. Onun haddinden fazla dâvâları, şatahat sayılır. Onunla belki mes'ul olmaz. Eğer enâniyeti perde ardında hubb-u câha müteveccih ise; o zât enâniyete mağlup olup, şükrü bırakıp fahre girse, fahirden git gide gurura sukut eder. Ya divanelik derecesine sukut eder veyahut tarîk-i haktan sapar. Çünkü büyük evliyayı kendi gibi telâkki eder, haklarındaki hüsn-ü zanı kırılır. Zira nefis, ne kadar mağrur da olsa kendisi, kendi kusurunu derk eder. O

-
- Enâniyet:** Benlik, gurur. bir şey hakkında iyi, olumlu düşünme.
- Evliya:** Allah dostları, iman ve takvası ile kullukta örnek kişiler. **Müteveccih:** Yönelmiş.
- Derk etmek:** Anlamak, idrak etmek. **Tahayyül etmek:** Hayal etmek, hayalde canlandırmak.
- Hubb-u câh:** Makam arzusu, düşkünlüğü. **Tâlib:** İstekli.
- Hüsn-ü zan:** Bir kişi veya **Tarîk-i hak:** Doğru yol.

büyükleri de kendine kıyas edip, kusurlu tevehhüm eder. Hatta enbiyalar hakkında da hürmeti noksanlaşır.

İşte bu hâle giriftar olanlar, mizan-ı şeriatı elde tutmak ve usûlü'd-din ulemasının düsturlarını kendine ölçü ittihaz etmek ve İmam Gazâlî ve İmam Rabbânî gibi muhakkikîn-i evliyanın tâlimatlarını rehber etmek gerektir.. ve daima nefsi ni itham etmektir.. ve kusurdan, acz ve

Acz: Âcizlik. Sebepler açısından elinden çok şey gelmeyeceğinin şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Enbiya: Peygamberler.

Giriftar olmak: Tutulmak, yakalanmak.

İttihaz etmek: Almak, kabul etmek, edinmek.

Mizan-ı şeriat: Dinin belirlediği ölçü, kriter.

Muhakkikîn-i evliya: Sürekli hakikatin peşinde, kılı kırk yararcasına araştıran Allah dostları, veliler.

Tevehhüm etmek: Sanmak, zannetmek, vehmetmek.

Usûlü'd-din uleması: İslâm'ın inanç esaslarında uzmanlaşmış ilim adamları.

fakrdan başka nefsin eline vermemektir. Bu meşrepteki şatahat, hubb-u nefisten neş'et ediyor. Çünkü muhabbet gözü, kusuru görmez. Nefsine muhabbeti için, o kusurlu ve liyakatsiz bir cam parçası gibi nefsinin, bir pırlanta, bir elmas zanneder. Bu nevi içindeki en tehlikeli bir hata şudur ki; kalbine ilhamî bir tarzda gelen cüz'î manaları, kelâmullah tahayyül edip, "âyet" tâbir etmeleridir.. ve onunla vahyin mertebe-yi ulyâ-yı akdesine bir

Fakr: Muhtaçlık. Cenâb-ı Hakk'ın her şeyin hâki ki sahibi olduğu şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Hubb-u nefis: Nefis sevgisi, kendini sevme.

İlhamî: İlhama bağlı, ilham eseri.

Kelâmullah: Allah kelâmı, sözü.

Liyakat: Lâyık, değer olma.

Mertebe-yi ulyâ-yı akdes: Yüce, kutsal mertebe. Peygamberlere (a.s.) gelen vahiy.

Neş'et etmek: İleri gelmek, çıkmak.

hürmetsizlik gelir. Evet bal arısının ve hayvanâtın ilhamâtından tut, tâ avâm-ı nâsın ve havass-ı beşeriyenin ilhamâtına kadar.. ve avâm-ı melâikenin ilhamâtından, tâ havass-ı kerrûbiyyunun ilhamâtına kadar bütün ilhamât, bir nevi kelîmât-ı rabbâniyedir. Fakat mazharların ve makamların kabiliyetine göre kelâm-ı rabbânî, yetmiş bin perdede telemmû eden ayrı ayrı cilve-i hitâb-ı rabbânîdir.

Avâm-ı melâike: Normal, sıradan melekler.

Avâm-ı nâs: Sıradan insanlar.

Cilve-i hitâb-ı rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın hitabının yansıması, belirtisi.

Havass-ı beşeriye: İleri gelen, seçkin insanlar.

Havass-ı kerrûbiyyun: En önde olan, en büyük

melekler.

İlhamât: İlhamlar, kalbe doğan manalar.

Kelîmât-ı rabbâniye: Cenâb-ı Hakk' ait kelimeler, manalar.

Mazhar: Erişen, nâil olan, şereflenen.

Telemmû etmek: Parlamak, ışıldamak.

Amma vahiy ve kelâmullahın ism-i hassı ve onun en bâhir misal-i müşahhası olan Kur'ân'ın necimlerine ism-i has olan "âyet" nâmı öyle ilhamâta verilmesi, hatayı mahzdır. On İkinci ve Yirmi Beşinci ve Otuz Birinci Sözler'de beyan ve isbat edildiği gibi; elimizdeki boyalı aynada görünen küçük ve sönük ve perdeli güneşin misali, semâdaki güneşe ne nisbeti varsa; öyle de o müddeilerin kalbindeki ilham dahi, doğrudan doğruya kelâm-ı ilâhî olan Kur'ân Güneşi'nin âyetlerine nisbeti, o derecededir. Evet her bir aynada görünen güneşin

Bâhir: Âşikâr, apaçık.

Hata-yımahz: Tamamen, bütünüyle hata.

İsm-i hass: Özel isim.

Misal-i müşahhas: Müşahhas, somut örnek.

Müddei: İddia sahibi, iddia eden.

Necim: Yıldız. Küçük parça, bölüm.

Vahiy: Cenâb-ı Hakk'ın insanlara bildirmek istediği mesajlarını kendisinin belirlediği yol ve usullerle elçilerine, peygamberlerine bildirmesi.

misalleri, güneşindir ve onunla münasebettardır denilse, haktır; fakat o güneşçiklerin aynasına küre-i arz takılmaz ve onun cazibesıyla bağlanmaz!..

Beşinci Telvîh

Tarîkatın gayet mühim bir meşrebi olan “Vahdet-i vücûd” nâmı altındaki vahdet-i şuhûd, yani Vâcibu'l-vücûd'un vücûduna hasr-ı nazar edip, sâir mevcudâtı, o

Hasr-ı nazar: Bakışını, dikkatini sadece belli bir noktaya odaklama, daraltma.

Küre-i arz: Yerküre.

Vâcibu'l-vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz. Allah.

Vahdet-i şuhûd: Sâlikin her şeyi Allah'ın tecellisi olarak görmesi, gözünde mâsivanın yok olması, her şeyde sadece Bir'i görmesi, gördüğü her

şeyi muhtelif mertebelerde O'nun müşâdesinden ibaret sayması.

Vahdet-i vücûd: “Var olan sadece Allah'tır, vücûd yalnız O Zât'tan ibarettir; onun dışında görünen şeyler, muhtelif mertebelerde onun zuhur ve tecellisinden başka bir şey değildir.” şeklinde ifade edilebilecek bir tasavvuf ekolü.

Vücûd: Varlık, var olma.

vücûd-u Vâcib'e nisbeten o kadar zayıf ve gölge görür ki; vücûd ismine lâıyk olmadığına hükmedip, hayal perdesine sarıp, terk-i mâsivâ makamında onları hiç saymak, hatta mâdum tasavvur etmek, yalnız cilve-i esmâ-yı ilâhiyeye hayalî bir ayna vaziyeti vermek kadar ileri gider.

İşte bu meşrebin ehemmiyetli bir hakikati var ki; Vâcibu'l-vücûd'un vücûdu, iman kuvvetiyle ve yüksek bir velâyetin hakkalyakîn derecesinde inkişafıyla,

Cilve-i esmâ-yı ilâhiye: de canlandırmak, göz lâhî isimlerin tecellîsi, önüne getirmek. varlıktaki yansıması.

Hakkalyakîn: Meselenin başka bütün varlıkları terk hakikatine, özüne ulaşarak, yaşanarak edinilen etme.

Velâyet: Velilik. Cenâb-ı Hakk'a, kullukla kazanılan yakınlık.

İnkişaf: Açılma, ilerleme.

Mâdum: Varlığı olmayan, **Vücûd-u Vâcib:** Cenâb-ı Hakk'ın kendinden ve kesin olan varlığı.

Tasavvur etmek: Zihin-

vücûd-u mümkinât o derece aşığıya düşer ki, hayal ve ademden başka onun nazârında makamları kalmaz; âdeta Vâcibu'l-vücûd'un hesabına kâinatı inkâr eder.

Fakat bu meşrebin tehlikeleri var. En birincisi şudur ki: *Erkân-ı imaniye altıdır. İman-ı billâhtan başka, iman-ı bi'l-yevmi'l-âhir gibi rükünler var. Bu rükünler ise, mümkinâtın vücûdlarını ister. O muhkem erkân-ı imaniye, hayal üstünde bina edilmez! Onun için, o meşrep sahibi, âlem-i istiğrak ve sekirden*

Adem: Yok, yokluk.

Âlem-i istiğrak ve sekir: Tas.: Ârifin, basiret ve şurunun, yaşadığı hâlin duygu ve hülyalarının baskısı altında kaldığı, kendinden geçtiği coşku-lu hâl.

Erkân-ı imaniye: İmanın şartları, esasları.

İman-ı bi'l-yevmi'l-âhir:

Âhiret gününe inanmak.

İman-ı billâh: Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak.

Muhkem: Sağlam, metin.

Rükün: Esas, asıl.

Vücûd-u mümkinât: Varlıkları kendinden olmayan, bütün yaratılanların vücutları, var olmaları.

âlem-i sahve girdiği vakit, o meşrebi beraber almamak gerektir. ve o meşrebin muktezasıyla amel etmemek lâzımdır. Hem kalbî ve hâlî ve zevkî olan bu meşrebi, aklî ve kavlî ve ilmî suretine çevirmektir. Çünkü Kitap ve Sünnet'ten gelen desâtir-i akliye ve kavânîn-i ilmiye ve usûl-ü kelâmiye o meşrebi kaldıramıyor, kabil-i tatbik olamıyor. Onun

Aklî: Akla ait, akılla ilgili.

Âlem-i sahve: Uyanıklık, ayıklık âlemi. Tas.: Ârifin, sekir v.b. hâllerle his ve şuur kaybından sonra kendine geldiği, şuur ve basiretinin tamamen açıldığı âlem.

Desâtir-i akliye: Akla uygun düsturlar, prensipler.

Hâlî: Hâle ait, hâl kaynaklı.

İlmî: İlimle ilgili, ilmin konusu.

Kabil-i tatbik: Tatbiki mümkün, uygulanabilir.

Kalbî: Kalble ilgili, kalbe ait.

Kavânîn-i ilmiye: İlmî kaideler, kurallar.

Kavlî: Sözlü.

Mukteza: Gerek, sebep.

Usûl-ü kelâmiye: Kelâm ilmine, İslâm'ın inanç esaslarına ait genel prensipler.

Zevkî: Mânevî zevke ait, zevk kaynaklı.

için, hulefâ-yı râşidînden ve eimme-i müçtehidînden ve selef-i sâlihînin büyüklerinden, o meşrep sarîhan görünmüyor. Demek, en âlî bir meşrep değil. Belki yüksek, fakat nâkıs. Çok ehemmiyetli, fakat çok hatarlı. Çok ağır, fakat çok zevklidir. O zevk için ona girenler, ondan çıkmak istemiyorlar, hodgâmlık ile en yüksek mertebe zannediyorlar. Bu meşrebin esasını ve mahiyetini, Nokta Risalesi'nde ve bir kısım Sözlere'de ve Mektubat'ta bir derece beyan ettiğimizden,

Âlî: Yüce.

Eimme-i müçtehidîn: Dinin temel kaynaklarından hüküm çıkarma bilgi ve kabiliyetine sahip olan büyük mezhep imamları.

Hodgâmlık: Kendi rahatını ve zevkini düşünme.

Hulefâ-yı râşidîn: Dört büyük halife: Hz. Ebu-

bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhum.).

Nâkıs: Eksik, yarım.

Sarîhan: Açıkça.

Selef-i sâlihîn: Ehl-i Sünnet'in ilk dönem rehberleri, güvenilir, dürüst ilim sahipleri.

onlara iktifâen, şurada o mühim meşrebin ehemmiyetli bir vartasını beyan edeceğiz. Şöyle ki:

O meşrep, daire-i esbabdan geçip, terk-i mâsivâ sırrıyla mümkinâttan alâkasını kesen ehass-ı havassın istiğrak-ı mutlak hâletinde mazhar olduğu sâlih bir meşreptir. *Şu meşrebi, esbap içinde boğulanların ve dünyaya âşık olanların ve felsefe-i maddiye ile tabiata saplananların nazarına ilmî bir surette telkin etmek,*

Daire-i esbab: Sebepler dairesi, zâhirî şartlar. bir coşkunluk, tamamen kendinden geçme.

Ehass-ı havass: Bir meselede en önde, en üst seviyede olanlar, ileri gelenler. **Mazhar olmak:** Erişmek, nâil olmak.

Felsefe-i maddiye: Maddeci felsefe, materyalizm. **Mümkinât:** Mâsivâ. Allah'ın dışındaki bütün varlıklar.

Hâlet: Hâl, durum. **Sâlih:** İyi, uygun.

İktifâen: Yetinerek. **Telkin etmek:** Fikir aşılama.

İstiğrak-ı mutlak: Tam **Varta:** Çukur, tehlike.

*tabiat ve maddede onları boğdurmak-
tır ve hakikat-i İslâmiye'den uzaklaştır-
maktır. Çünkü dünyaya âşık ve daire-i
esbaba bağlı bir nazar, bu fâni dünya-
ya bir nevi bekâ vermek ister. O dünya
mahbubunu elinden kaçırmak istemi-
yor. Vahdet-i vücûd bahanesiyle ona bir
bâki vücûd tevehhüm eder, o mahbubu
olan dünya hesabına ve bekâ ve ebedi-
yeti ona tam mal etmesine binâen, bir
mâbudiyet derecesine çıkarır, –neûzu
billâh– Allah'ı inkâr etmek vartasına
yol açar.*

Bekâ: Kalıcı olma, de-
vamlılık.

Hakikat-i İslâmiye: İslâ-
miyet gerçeği.

Mâbudiyet: İbadet edil-
me, tapılma, ilâhlık.

Mahbub: Sevgili.

Neûzu billâh: “Allah ko-
rusun!”.

Tevehhüm etmek: San-
mak, zannetmek, veh-
metmek.

Şu asırda maddiyyûnluk fikri o derece istilâ etmiş ki, maddiyatı her şeye merci biliyorlar. Böyle bir asırda has ehl-i iman, maddiyatı idam eder derecesinde ehemmiyetsiz gördüklerinden; vahdet-i vücûd meşrebi ortaya atılsa belki maddiyyûnlar sahib çıkacaklar, “Biz de böyle diyoruz” diyecekler. Hâlbuki dünyada meşârib içinde, maddiyyûnların ve tabiat-perestlerin mesleğinden en uzak meşrep, vahdet-i vücûd meşrebidir. Çünkü ehl-i vahdet-i vücûd, o kadar vücûd-u ilâhîye kuvvet-i iman

Ehl-i iman: İnananlar, müminler.

Kuvvet-i iman: İman gücü.

Maddiyat: Maddî ve cis-mânî şeyler, gözle görülüp elle tutulur cinsten şeyler.

Maddiyyûnluk: Maddecilik, materyalizm.

Merci bilmek: Kaynak kabul etmek.

Meşârib: Meşrepler, yollar, akımlar.

Tabiat-perest: Eşyayı, tabiatın yarattığını kabul eden kimse.

Vücûd-u ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın varlığı.

ile ehemmiyet veriyorlar ki, kâinatı ve mevcudâtı inkâr ediyorlar. Maddiy-yûnlar ise, o kadar mevcudâta ehemmiyet veriyorlar ki; kâinat hesabına, Allah'ı inkâr ediyorlar. İşte bunlar nerede? Ötekiler nerede?

Altıncı Telvîh

Üç Nokta'dır.

Birinci Nokta: *Velâyet yolları içinde en güzeli, en müstakimi, en parlağı, en zengini, sünnet-i seniyyeye ittibâdır. Yani, a'mâl ve harekâtında sünnet-i seniyyeyi düşünüp ona tâbi olmak.. ve*

A'mâl: Ameller, işler.

İttibâ: Tabi olma, uyma.

Müstakim: Dosdoğru, düzgün.

Sünnet-i seniyye: Peygamber Efendimiz'in

(s.a.s.) üstün söz, hâl ve davranışları.

Telvîh: Açıklama.

Velâyet: Velilik. Cenâb-ı Hakk'a, kullukla kazanılan yakınlık.

taklid etmek.. ve muamelât ve ef'âlinde ahkâm-ı şer'iyeyi düşünüp rehber ittihaz etmektir.

İşte bu ittibâ ve iktidâ vâsıtasıyla, âdi ahvâli ve örfî muameleleri ve fitrî hareketleri ibadet şekline girmekle beraber; her bir ameli, sünneti ve şer'i o ittibâ noktasında düşündürmekle, bir tahattur-u hükm-ü şer'î veriyor. O tahattur ise, sahib-i şeriatı düşündürüyor.

Âdi: Normal, sıradan.

Ahkâm-ı şer'iyeye: Dinî hükümler.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Fitri: Tabî, doğal.

İktidâ: Uyuma, örnek alma.

İttihaz etmek: Edinmek, kabul etmek.

Muamelât: Muameleler, davranışlar.

Örfi: Örf ve âdetten gelen.

Sahib-i şeriat: Dinin sahibi. Tebliğ etmesi cihetiyle Peygamber Efendimiz (s.a.s.).

Şer': Şeriat, İslâm hukuku.

Tahattur: Hatırlama, hatıra gelme.

Tahattur-u hükm-ü şer'î: Dinin hükmünü hatırlama.

O düşünmek ise, Cenâb-ı Hakk'ı hatıra getiriyor. O hâtıra, bir nevi huzur veriyor. O hâlde mütemâdiyen ömür dakikaları, huzur içinde bir ibadet hükmüne getirilebilir. İşte bu cadde-i kübrâ, velâyet-i kübrâ olan ehl-i veraset-i nübüvvet olan sahabe ve selef-i sâlihînin caddesidir.

İkinci Nokta: *Velâyet yollarının ve tarîkat şubelerinin en mühim esası,*

Cadde-i kübrâ: Büyük, geniş yol, anayol.

Ehl-i veraset-i nübüvvet: Peygamberlik vazifesinin vârisleri.

Huzur: Kalbî ve vicdanî itmînana erme; ilâhî ma'iyete mazhar olma.

Mütemâdiyen: Devamlı, sürekli olarak.

Sahabe: Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile aynı

zaman ve zeminde beraber olup O'na iman etme bahtiyarlığına ermiş seçkin, talihli kimseler (r.anhum.).

Selef-i sâlihîn: Ehl-i Sünnet'in ilk dönem rehberleri, güvenilir, dürüst ilim sahipleri.

Velâyet-i kübrâ: En büyük velâyet, Allah dostluğu.

ihlâstır. Çünkü ihlâs ile hafî şirklerden halâs olur. İhlâsı kazanmayan, o yollarda gezemez. Ve o yolların en keskin kuvveti, muhabbettir. Evet muhabbet, mahbubunda bahaneler aramaz ve kusurlarını görmek istemez. Ve kemâline delâlet eden zayıf emâreleri, kavî hüccetler hükmünde görür. Daima mahbubuna taraftardır.

İşte bu sırta binâendir ki, muhabbet ayağıyla mârifetullaha teveccüh eden zâtlar; şübehâta ve itirazâta kulak vermezler,

Delâlet etmek: Göstermek, ispat etmek.

Hafî: Gizli, kapalı.

Hüccet: Delil.

İhlâs: Yaptığını sırf Allah emrettiği için yapıp, başka bir gâye karıştırmamak.

İtirazât: İtirazlar.

Kavî: Güçlü, kuvvetli.

Mahbub: Sevgili.

Mârifetullah: Allah'ı sıfat, isim ve fiilleriyle tanımak, bilmek.

Şübehât: Şüpheler.

Teveccüh etmek: Yönelmek.

ucuz kurtulurlar. Binler şeytan toplansa, onların mahbub-u hakikîsinin kemâline işaret eden bir emâreyi, onların nazarında ibtal edemez. Eğer muhabbet olmazsa, o vakit kendi nefsi ve şeytanı ve haricî şeytanların ettikleri itirazât içinde çok çırpınacak. Kahramancasına bir metânet ve kuvvet-i iman ve dikkat-i nazar lâzımdır ki, kendisini kurtarsın.

İşte bu sırra binâendir ki; *umum meratib-i velâyette mârifetullahtan gelen muhabbet, en mühim mâye ve iksirdir.*

Haricî: Dışa ait, dıştan gelen.

İksir: İlaç.

Kemâl: Güzellik, mükemmellik.

Kuvvet-i iman: İman gücü.

Mahbub-uhakikî: Gerçek,

asıl sevgili.

Mâye: Maya.

Meratib-i velâyette:

Cenâb-ı Hakk'a yakınlık, velilik dereceleri.

Metânet: Dayanıklılık, sağlamlık.

Fakat muhabbetin bir vartası var ki; ubûdiyetin sırrı olan niyazdan, mahviyetten naza ve dâvâyâ atlar, mizansız hareket eder. Mâsivâ-yı ilâhiyeye tevecühü hengâmında, mana-yı harfîden mana-yı ismîye geçmesiyle tiryak iken zehir olur. Yani; gayrullahı sevdiği vakit, Cenâb-ı Hak hesabına ve O'nun nâmına, O'nun bir âyine-i esmâsı olmak cihetiyle rabt-ı kalb etmek lâzımken;

-
- Âyine-i esmâ:** Cenâb-ı Hakk'ın isimlerini gösteren, yansıtan ayna.
- Dâvâ:** Hak arama, hak iddia etme.
- Gayrullah:** Allah'tan gayri, başkası.
- Hengâm:** Vakit, devir.
- Mahviyet:** Alçak gönüllülük, tevazu.
- Mana-yı harfî:** Her varlığın kendine ait özelliklerin diliyle Yaraticısı hakkında ifade ettiği anlam.
- Mana-yı ismî:** Her varlığın kendi kendine, tek başına ifade ettiği anlam.
- Mâsivâ-yı ilâhiye:** Cenâb-ı Hakk'a ait bütün varlıklar.
- Mizan:** Ölçü.
- Rabt-ı kalb:** Kalbi bir şeye bağlama, gönül bağlılığı.
- Tiryak:** İlaç.
- Ubûdiyet:** Kulluk.
- Varta:** Çukur, tehlike.

bazen o zâtı, o zât hesabına, kendi kemâlât-ı şahsiyesi ve cemâl-i zâtîsi nâmına düşünüp, mana-yı ismiyle sever. Allah'ı ve peygamberi düşünmeden yine onları sevebilir. Bu muhabbet, muhabbetullahaya vesile değil, perde oluyor. Mana-yı harfî ile olsa muhabbetullahaya vesile olur, belki cilvesidir denilebilir.

Üçüncü Nokta: *Bu dünya, dârü'l-hikmettir, dârü'l-hizmettir; dârü'l-ücret ve mükâfat değil. Buradaki a'mâl ve hizmetlerin ücretleri berzahta ve âhirettedir.*

A'mâl: Ameller, işler.

Berzah: Kabir.

Cemâl-i zâtî: Şahsına ait güzelliği.

Cilve: Tecellî, yansıma.

Dârü'l-hikmet: Hikmet yurdu. Belirli gâye ve maksatlar için kalınan yer.

Dârü'l-hizmet: Hizmet etme, çalışma yeri.

Dârü'l-ücret ve mükâfat: Ücret ve mükâfat alma yeri, zemini.

Kemâlât-ı şahsiye: Şahsi faziletler, erdemler, güzellikler.

Muhabbetullah: Allah sevgisi.

Buradaki a'mâl, berzahta ve âhirette meyve verir.

Madem hakikat budur, a'mâl-i uhreviyeğe ait neticeleri dünyada istememek gerektir. Verilse de memnunâne değil, mahzunâne kabul etmek lâzımdır. Çünkü cennetin meyveleri gibi, koparıldıkça yerine aynı gelmek sırrıyla, bâki hükmünde olan amel-i uhrevî meyvesini, bu dünyada fâni bir surette yemek, kâr-ı akıl değildir. Bâki bir lâmbayı, bir dakika yaşayacak ve sönecek bir lâmba ile mübadele etmek gibidir.

A'mâl-i uhreviye: Dinî ameller, işler. Neticesi bütününüyle âhirete bakan dinî görevler.

Amel-i uhrevî: Âhirete ait amel, iş.

Bâki: Kalıcı, dâimî.

Fâni: Gelip geçici.

Mahzunâne: Hüzünle, üzümlere.

Memnunâne: Memnunklukla, sevinerek.

Mübadele: Değişirme, değiş tokuş.

İşte bu sırra binâen; ehl-i velâyet, hizmet ve meşakkat ve musibet ve külfeti hoş görüyorlar, nazlanmıyorlar, şekvâ etmiyorlar. “Elhamdülillâhi alâ külli hâl” diyorlar. Keşf ve kerâmet, ezvak ve envâr verildiği vakit, bir iltifat-ı ilâhî nev’inden kabul edip setrine çalışıyorlar. Fahre değil, belki şükre, ubûdiyete daha ziyade giriyorlar. Çokları o ahvâlin istitar ve inkıtâmını

Ehl-i velâyet: Veliler, Allah dostları.

Elhamdülillâhi alâ külli hâl: “Her türlü durumda Cenâb-ı Hakk’a şükürler olsun!”.

Envâr: Nurlar.

Ezvak: Zevkler, lezzetler.

Fahr: Övünme.

İltifat-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk’ın iltifatı, ihsanı.

İnkıtâ: Kesilme, devam etmeme.

İstitar: Gizlenme, saklanma.

Kerâmet: Cenâb-ı Hakk’ın, salih kullarına lütfettiği bir takım hususi, fevkalâde, ihsan ve lütuf.

Keşf: Bir sırrı, gizli bir şeyi meydana gelmeden önce bilme, ortaya çıkarma.

Nev: Tür, çeşit.

Setr: Örtme, gizleme.

Şekvâ: Şikâyet.

istemişler, tâ ki amellerindeki ihlâs zede-
lenmesin. Evet makbul bir insan hakkın-
da en mühim bir ihsan-ı ilâhî, ihsanını ona
ihyas etmemektir; tâ niyazdan naza ve şü-
kürden fahre girmesin.

İşte bu hakikate binâendir ki; *velâyeti
ve tarîkatı isteyenler, eğer velâyetin ba-
zı tereşşuhâtı olan ezvak ve kerâmâtı is-
terlerse ve onlara müteveccih ise ve on-
lardan hoşlansa; bâki, uhrevî meyvele-
ri fâni dünyada, fâni bir surette yemek
kabilinden olmakla beraber; velâyetin
mâyesi olan ihlâsı kaybedip, velâyetin
kaçmasına meydan açar.*

İhsan-ı ilâhî: Cenâb-ı
Hakk'ın ihsanı, nimeti.

İhsas etmek: Hissettir-
mek, belli etmek...

Kerâmât: Kerâmetler, lü-
tuflar.

Müteveccih: Yönelmiş,
yönelik.

Tereşşuhat: Damlalar, sı-
zıntılar.

Yedinci Telvîh

Dört Nükte'dir.

Birinci Nükte: Şeriat; doğrudan doğruya, gölgesiz, perdesiz, sırr-ı ehadiyet ile rubûbiyet-i mutlaka noktasında hitab-ı ilâhînin neticesidir. Tarîkatın ve hakikatın en yüksek mertebeleri, şeriatın cüzleri hükmüne geçer. Yoksa daima vesile ve mukaddime ve hâdim hükmündedirler. Neticeleri, şeriatın muhkemâtıdır.

Hâdim: Hizmetkâr, hizmetçi.

Hitab-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın hitabı, sözü.

Muhkemât: Tevile ihtiyaç duyulmayacak şekilde açık ve kesin olan meseleler.

Mukaddime: Başlangıç, öncü.

Rubûbiyet-i mutlaka:

Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi içine alan engin, sınırsız, sonsuz terbiye ve idaresi.

Sırr-ı ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarıyla her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli etmesindeki sır.

Şeriat: Dinî hüküm ve kurallar. İslâmiyet.

Yani; hakâik-i şeriata yetişmek için, tarîkat ve hakikat meslekleri, vesile ve hâdim ve basamaklar hükmündedir. Git gide en yüksek mertebede, nefs-i şeriatta bulunan mana-yı hakikat ve sırr-ı tarîkata inkılâb ederler. O vakit, şeriat-ı kübrânın cüzleri oluyorlar. Yoksa bazı ehl-i tasavvufun zannettikleri gibi, şeriatı zâhirî bir kışır, hakikati onun içi ve neticesi ve gayesi tasavvur etmek doğru değildir. Evet şeriatın, tabakât-ı nâsa göre inkişâfâtı

Ehl-i tasavvuf: Tasavvuf erbabı, hayatlarını tasavvuf çizgisinde sürdürenler.

Hakâik-i şeriat: Dinin esasları, gerçekleri.

İnkişâfât: Belirmeler, ortaya çıkmalar.

Kışır: Dış, kabuk.

Mana-yı hakikat: Gerçeğin ifade ettiği anlam,

gerçeğin özü.

Nefs-i şeriat: Dinin özü, kendisi.

Sırr-ı tarîkat: Tarîkatın gâyesi, sırrı.

Şeriat-ı kübrâ: Çok büyük, kapsamlı din.

Tabakât-ı nâs: İnsan sınıfları, grupları.

Zâhirî: Dışarıda kalan, dışta olan.

ayrı ayrıdır. Avâm-ı nâsa göre zâhir-i şeriatı, hakikat-i şeriat zannedip, havassa münkeşif olan şeriatın mertebesine “hakikat ve tarîkat” nâmı vermek yanlıştır. Şeriatın umum tabakâta bakacak meratibi var.

İşte bu sırra binâendir ki; *ehl-i tarîkat ve ashab-ı hakikat ileri gittikçe, hakâik-i şeriata karşı incizâbları, iştiyakları, ittibâları ziyadeleşiyor. En küçük bir sünnet-i seniyyeyi, en büyük bir maksat gibi*

Ashab-ı hakikat: Daima hak ve hakikat peşinde olanlar.

Avâm-ı nâs: Sıradan insanlar.

Hakikat-i şeriat: Dinin aslı, gerçeği.

Havas: İleri gelenler, seçkinler.

İncizâb: Cezb edilme, çekilme.

İttibâ: Tabi olma, uyma,

arkasında olma.

Meratib: Mertebeler, kademeler.

Münkeşif: Ortaya çıkmış, belli olmuş.

Sünnet-i seniyye: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl ve davranışları.

Zâhir-i şeriat: Dinin açıkça, herkesçe bilinen hükümleri.

telâkki edip, onun ittibâına çalışıyorlar, onu taklid ediyorlar. Çünkü vahiy ne kadar ilhamdan yüksek ise; semere-i vahiy olan âdâb-ı şer'îye, o derece semere-i ilham olan âdâb-ı tarîkattan yüksek ve ehemmiyetlidir. Onun için, tarîkatın en mühim esası, sünnet-i seniyyeye ittibâ etmektir.

İkinci Nükte: Tarîkat ve hakikat, vesilelikten çıkmamak gerektir. Eğer maksud-u bizzât hükmüne geçseler; o vakit şeriatın muhkemâtı ve ameliyâtı

Âdâb-ı şer'îye: Gözetilmesi gereken, dinin genel usulleri, prensipleri.

Âdâb-ı tarîkat: Tarîkat âdâbına ait genel prensipler.

Ameliyât: Tatbikat, uygulamalar.

Maksud-u bizzât: Asıl maksat.

Semere-i ilham: İlham neticesi, ürünü.

Semere-i vahiy: Vahyin neticesi, meyvesi.

Telâkki etmek: Kabul etmek, benimsemek.

*ve sünnet-i seniyyeye ittibâ, resmî hük-
münde kalır; kalb öteki tarafa mütevec-
cih olur. Yani, namazdan ziyade halka-
yı zikri düşünür; ferâizden ziyade, evra-
dına müncezib olur; kebâirden kaçmak-
tan ziyade, âdâb-ı tarîkatın muhalefe-
tinden kaçır. Hâlbuki muhkemat-ı şe-
riat olan farzların bir tanesine, evrad-ı
tarîkat mukabil gelemez; yerini doldu-
ramaz. Âdâb-ı tarîkat ve evrad-ı tasav-
vuf, o ferâizin içindeki hakikî zevke
medar-ı teselli olmalı, menşe olmamalı.
Yani tekyesi, câmideki namazın zevkine*

Evrâd / evrâd-ı tarîkat (veya) **tasavvuf:** Belirli zaman aralıkları ile devamlı okunan dualar, zikirler.

Ferâiz: Farzlar.

Kebâir: Büyük günahlar.

Medar-ı teselli: Teselli se-

bebi, kaynağı.

Menşe: Kaynak, memba.

Müncezib olmak: Cezb edilmek, kendini kaptırmak.

Resmî: Sûreten, şeklen.

Tekye: Tekke, zikirhâne.

ve tâdil-i erkânına vesile olmalı! Yoksa câmideki namazı çabuk, resmî kılıp; hakikî zevkini ve kemâlini tekyede bulmayı düşünen, hakikatten uzaklaşıyor!

Üçüncü Nükte: “Sünnet-i seniyye ve ahkâm-ı şeriat haricinde tarîkat olabilir mi?” diye suâl ediliyor.

İlcevap: Hem var, hem yok. Vardır; çünkü bazı evliya-yı kâmilîn, şeriat kılıcıyla idam edilmişler. Hem yoktur; çünkü muhakkikîn-i evliya, Sa'dî Şirazî'nin bu düsturunda ittifak etmişler:

Ahkâm-ı şeriat: Dinî hükümler.

Evliya-yı kâmilîn: Büyük veliler, kullukta zirveye erenler.

Kemâl: Mükemmellik, olgunlaşma.

Muhakkikîn-i evliya: Sü-

rekli hakikatin peşinde, kılı kırk yararcasına araştıran Allah dostları, veliler.

Tâdil-i erkân: Namazı; rükünlerini, şartlarını yerine getirerek edâ etme, gerektiği gibi kılma.

مُحَالَسْتُ سَعْدِي بَرَاهِ صَفَا
ظَفَرُ بُرْدَنْ جَزْدَرْ پِي مُصْطَفَى

Yani, “Resûl-i Ekrem’in (*aleyhissalâtü vesselâm*) caddesinden hariç ve onun arkasından gitmeyen muhâldir ki; hakikî envâr-ı hakikate vâsıl olabilsin.”

Bu meselenin sırrı şudur ki; madem Resûl-i Ekrem (*aleyhissalâtü vesselâm*) Hâtemü'l-Enbiya'dır ve umum nev-i beşer nâmına muhatab-ı ilâhîdir. Elbette nev-i beşer, onun caddesi haricinde gidemez ve bayrağı altında bulunmak zarurîdir.. ve

Envâr-ı hakikat: Hakikat nurları.

Hâtemü'l-Enbiya: Son peygamber.

Muhâl: İmkânsız.

Muhatab-ı ilâhî: Allah'ın muhatabı.

Nev-i beşer: İnsanlık.

Vâsıl olmak: Ulaşmak, erişmek.

madem ehl-i cezbe ve ehl-i istiğrak, muhalefetlerinden mes'ul olamazlar.. ve madem insanda bazı letâif var ki, teklif altına giremez; o latîfe, hâkim olduğu vakit tekâlif-i şer'iyeye muhalefetiyle mes'ul tutulmaz.. ve madem insanda bazı letâif var ki, teklif altına girmediği gibi, ihtiyâr altına da girmez, hatta aklın tedbiri altına da girmez; o latîfe, kalbi ve akli dinlemez. Elbette o latîfe, bir insanda hâkim olduğu zaman –fakat o zamana mahsus olarak– o zât, şeriata muhalefette velâyet derecesinden sukut etmez, mazur sayılır. Fakat bir

Ehl-i cezbe / ehl-i istiğrak: Basiret ve şuuru, yaşadığı hâlin duygu ve hülyalarının baskısı altında kalarak, coşup kendinden geçen kimseler.

İhtiyâr: Tercih, irade.

Latîfe: Mânevî duygu, his.

Letâif: Mânevî duyular, ruhani dinamikler.

Sukut: Düşme, değer kaybetme.

Teklif / tekâlif-i şer'iyeye: Yükümlülük, sorumluluk / dinî yükümlülükler, sorumluluklar.

şartla ki, hakâik-i şeriata ve kavaid-i imaniyeye karşı bir inkâr, bir tezyif, bir istihfaf olmasın. Ahkâmı yapmasa da, ahkâmı hak bilmek gerektir. Yoksa o hâle mağlup olup –neûzu billâh– o hakâik-i muhkemeye karşı inkâr ve tekzibi işmam edecek bir vaziyet, alâmet-i sukuttur!

Elhâsıl: Daire-i şeriatın haricinde bulunan ehl-i tarîkat iki kısımdır:

Alâmet-i sukut: Düşüş belirtisi.

Daire-i şeriat: İslâmî hükümler çerçevesi, dairesi.

Ehl-i tarîkat: Hayatlarını bir tarîkatın prensipleri çerçevesinde sürdürenler.

Elhâsıl: Hâsılı. Son olarak, netice olarak.

Hakâik-i muhkeme: Sağlam, kesin gerçekler.

İstihfaf: Küçümseme, hafife alma.

İşmam etmek: Hissettirmek, duyurmak.

Kavid-i imaniye: İnanca ait kaideler, prensipler.

Neûzu billâh: Allah korusun!

Tezyif etmek: Alay etmek, küçük görmek.

Bir kısmı –sâbıkan geçtiği gibi– ya hâle, istiğraka, cezbe ve sekre mağlup olup veya teklifi dinlemeyen veya ihtiyârî işitmeyen latîfelerin mahkûmu olup, daire-i şeriatın haricine çıkıyor. Fakat o çıkmak, ahkâm-ı şeriatı beğenmemekten veya istememekten değil; belki mecburiyetle ihtiyârsız terk ediyor. Bu kısım ehli velâyet var. Hem mühim veliler, bunların içinde muvakkaten bulunmuş. Hatta bu neviden; değil yalnız daire-i şeriattan, belki daire-i İslâmiyet haricinde bulunduğunu

Cezbe: Coşku, coşup kendinden geçme.

Daire-i İslâmiyet: İslâmiyet alanı, dinin çerçevesi.

Hâl: Müridin, sâlikin kalbî ve ruhî seyahati esnasında kendi durumuna göre uğradığı objektif ve kalıcı olmayan değişken durumlar.

İstiğrak ve sekir: Basiret ve şuurun, yaşanan hâlin duygu ve hülyalarının baskısı altında kalıp, kendinden geçmesi.

Muvakkaten: Kısa süreli, geçici olarak.

Sâbıkan: Daha önce.

bazı muhakkikîn-i evliya hükmetmişler. *Fakat bir şartla, Muhammed (aleyhissalâti vesselâm)'ın getirdiği ahkâmın hiçbirini tekzib etmemektir.* Belki, ya düşünmüyor veya müteveccih olamıyor veyahut bilemiyor ve bilmiyor. Bilse, kabul etmese olmaz!

İkinci kısım ise; tarîkat ve hakikatin parlak ezvaklarına kapılıp, mezâkından çok yüksek olan hakâik-i şeriatın derece-i zevkine yetişemediği için; zevksiz, resmî bir şey telâkki edip, ona karşı lâkayt kalır. Gitgide şeriatı, zâhirî bir kışır zanneder. Bulduğu hakikati, esas ve maksud telâkki eder. “Ben onu buldum, o bana

Ezvak: Zevkler, lezzetler. yönelik.

Mezâk: Zevk alınan unsurlar, yerler.

Telâkki etmek: Algılamak, kabullenmek.

Müteveccih: Yönelmiş,

Zâhirî kışır: Dış kabuk.

yeter.” der, ahkâm-ı şeriata muhalif hareket eder. *Bu kısımdan akli başında olanlar mes’uldürler, sukut ediyorlar, belki kısmen şeytana maskara oluyorlar.*

Dördüncü Nükte: Ehl-i dalâlet ve bid’at fırkalarından bir kısım zâtlar, ümmet nazarında makbul oluyorlar. Aynen onlar gibi zâtlar var; zâhirî hiçbir fark yokken, ümmet reddediyor. Buna hayret ediyordum. Mesela Mûtezile Mezhebi’nde Zemahşerî* gibi Îtizâl’de en mutaassıp bir fert olduğu hâlde, muhakkikîn-i Ehl-i Sünnet, onun o şedit itirazâtına karşı onu

Ehl-i dalâlet ve bid’at: Dinde olmayan şeyleri dine sokarak onu aslından uzaklaştırmaya çalışan sapıklar ve kâfirler.

Fırka: Grup, hizip.

Muhakkikîn-i Ehl-i Sünnet: Sürekli hakikatin pe-

şinde, kılı kırk yararcasına araştıran Ehl-i Sünnet âlimleri.

Mutaassıp: Tutucu.

Mûtezile / Îtizâl: İnsanın, fiilinin yaratıcısı olduğunu savunan mezhep, akım.

Şedit: Şiddetli.

tekkir ve taddil etmiyorlar, belki bir râh-ı necat onun için arıyorlar. Zemahşerî'nin derece-i şiddetinden çok aşağı Ebû Ali Cübbaî* gibi Mûtezile imamlarını, merdut ve matrud sayıyorlar. Çok zaman bu sır benim merakıma dokunuyordu. Sonra lûtf-u ilâhî ile anladım ki; Zemahşerî'nin Ehl-i Sünnet'e itirazâtı, hak zannettiği mesleğindeki muhabbet-i haktan ileri geliyordu. Yani, mesela, tenzih-i hakikî; onun

Derece-i şiddet: Katılık, tutuculuk derecesi.

Lûtf-u ilâhî: Cenâb-ı Hak'ın lûtfu, ihsanı.

Matrud: Kovulmuş, atılmış.

Merdut: Reddedilmiş, kabul edilemez.

Muhabbet-i hak: Gerçeğin sevgisi.

Râh-ı necat: Kurtuluş yolu.

Taddil etmek: Bir kimse- nin sapıklığına, dalâlette olduğuna hükmetmek.

Tekkir etmek: Bir kimse- yi kâfir olarak nitelemek, kâfir saymak.

Tenzih-i hakikî: Tam olarak, bütün kusurlardan, eksikliklerden uzak tutmak.

nazarında, hayvanlar kendi ef'âline hâlık olmasıyla oluyor. Onun için Cenâb-ı Hakk'ı tenzih muhabbetinden, Ehl-i Sünnet'in halk-ı ef'âl meselesinde düsturunu kabul etmiyor. Merdud olan sâir Mûtezile imamları muhabbet-i haktan ziyade, Ehl-i Sünnet'in yüksek düsturlarına kısa akılları yetişemediğinden ve geniş kavânîn-i Ehl-i Sünnet, onların dar fikirlerine yerleşmediğinden, inkâr ettiklerinden merdutturlar. Aynen bu İlm-i Kelâm'daki Ehl-i İtizâl'in Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e muhalefeti olduğu

Ef'âl: Fiiller, işler.

Ehl-i İtizâl: Mûtezile mezhebi mensupları.

Hâlık: Yaratıcı.

Halk-ı ef'âl: Fiillerin, işlerin yaratılması.

İlm-i Kelâm: İslâm'ın inanca ait meselelerini

aklî delillerle ispatlayan ilim.

Kavânîn-i Ehl-i Sünnet: Ehl-i Sünnet mezhebinin prensipleri, kaideleri.

gibi, sünnet-i seniyye haricindeki bir kısım ehl-i tarîkatın muhalefeti dahi iki cihettedir:

Biri, Zemahşerî gibi hâline, meşrebine meftuniyet cihetinde daha derece-i zevki-ne yetişemediği âdâb-ı şeriata karşı bir derece lâkayt kalır.

Diğer kısmı ise; -hâşâ- âdâb-ı şeriata, desâtir-i tarîkata nisbeten ehemmiyetsiz bakar. Çünkü dar havsalası, o geniş ezvakı ihata edemiyor ve kısa makamı, o yüksek âdâba yetişemiyor.

Âdâb-ı şeriat: Müstehap veya mendub da denilen dinin tavsiye ettiği bütün davranışlar.

Desâtir-i tarîkat: Tarîkat düsturları, prensipleri.

Ezvak: Zevkler.

Havsala: Anlama, zihin kapasitesi.

İhata etmek: Kavramak, iyice anlamak.

Meftuniyet: Düşkünlük, tutkunluk.

Sünnet-i seniyye: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl ve davranışları.

Sekizinci Telvîh

Sekiz Varta'yı beyan eder.

Birincisi: Sünnet-i seniyyeye tamam ittibâi riayet etmeyen bir kısım ehl-i sülûk; velâyeti, nübüvvet tercih etmekle varta-ya düşer. Yirmi Dördüncü ve Otuz Birinci Sözler'de, *nübüvvet ne kadar yüksek olduğu ve velâyet ona nisbeten ne kadar sönük olduğu* isbat edilmiştir.

İkincisi: Ehl-i tarîkatın bir kısım müfrit evliyasını sahabeye tercih, hatta enbiya

Ehl-i sülûk: Tarîkat yoluna girenler.

Ehl-i tarîkat: Hayatlarını bir tarîkatın prensipleri çerçevesinde sürdürenler.

Enbiya: Peygamberler.

Evliya: Veliler, Allah dostları.

İttibâ: Tabi olma, uyma, bağlılık.

Müfrit: Aşırı, ölçüyü kaçıran.

Nübüvvet: Peygamberlik.

Riayet etmek: Uymak, gözetmek.

Telvîh: Açıklama.

Varta: Çukur, tehlike.

Velâyet: Velilik. Cenâb-ı Hakk'a, kullukla kazanılan yakınlık.

derecesinde görmekle vartaya düşer. On İkinci ve Yirmi Yedinci Sözler'de ve Sahabeler Hakkındaki Zeyli'nde kat'î isbat edilmiştir ki; *sahabelerde öyle bir hâssa-i sohbet var ki, velâyet ile yetişilmez ve sahabelere tefevvuk edilmez ve enbiyaya hiçbir vakit evliya yetişmez.*

Üçüncüsü: İfrat ile tarîkat taassubu taşıyanların bir kısmı, âdâb ve evrad-ı tarîkatı sünnet-i seniyyeye tercih etmekle sünnete muhalefet edip, sünneti terk eder,

Âdâb ve evrâd-ı tarîkat: ayrıcalık, özellik.

Tarîkat mensuplarının gözetmesi gereken usuller ve belirli zaman aralıkları ile devamlı yaptıkları zikirler, ibadetler.

Hâssa-i sohbet: Hz. Peygamber'le (s.a.s.) beraber olmakla kazanılan

İfrat: Aşırılık, bir şeyin çok fazla olması (tefritin zıddı).

Tefevvuk: Üstünlük, üstün olma.

Zeyl: Ek, ilâve.

fakat virdini bırakmaz. O suretle âdâb-ı şer'iyeye bir lâkaytlık vaziyeti gelir, vartaya düşer.

Çok Sözler'de isbat edildiği gibi ve İmam Gazâlî,* İmam Rabbânî* gibi muhakkikîn-i ehl-i tarîkat derler ki; *“Birtek sünnet-i seniyyeye ittibâ noktasında hâsıl olan makbuliyet, yüz âdâb ve nevâfil-i hususiyeden gelemez. Bir farz, bin sünnete müreccah olduğu gibi; bir*

Âdâb-ı şer'iyeye: Müstehap veya mendub da denilen dinin tavsiye ettiği bütün davranışlar.

Lâkaytlık: Kayıtsız kalma, ilgi göstermeme.

Muhakkikîn-i ehl-i tarîkat: Sürekli hakikatin peşinde, kılı kırk yararcasına araştıran tarîkat ehli, veliler.

Müreccah: Tercih edilen, üstün.

Nevâfil-i hususiye: Kişilerin gönüllerinden gelecek yerine getirdikleri güzel, hususi ibadetler.

Vird: Belli aralıklarla devamlı okunan dua, zikir.

sünnet-i seniyye dahi, bin âdâb-ı tasavvufa müreccahtır.” demişler.

Dördüncüsü: Müfrit bir kısım ehl-i tasavvuf; ilhamı, vahiy gibi zanneder ve ilhamı, vahiy nev'inden telâkki eder, vartaya düşer. *Vahyin derecesi ne kadar yüksek ve küllî ve kudsî olduğu.. ve ilhamât ona nisbeten ne derece cüz'î ve sönük olduğu,* On İkinci Söz'de ve i'câz-ı Kur'âna dair Yirmi Beşinci Söz'de ve sâir risalelerde gayet kat'î isbat edilmiştir.

Âdâb-ı tasavvuf: Tasavvuf disiplinlerinde gözetilmesi gereken genel usuller, kaideler.

Cüz'î: Küçük, az.

İ'câz-ı Kur'ân: İnsanları, benzerini yapmaktan âciz bırakan Kur'ân-ı Kerim üslubu.

İlhamât: İlhamlar, kalbe doğan manalar.

Kudsî: Kutsal, mukaddes.

Küllî: Şümûllü, kapsamlı.

Nev: Tür, çeşit.

Telâkki etmek: Algılamak, kabullenmek.

Beşincisi: Sırr-ı tarîkatı anlamayan bir kısım mutasavvife, zayıfları takviye etmek.. ve gevşekleri teşcî etmek.. ve şiddet-i hizmetten gelen usanç ve meşakkati tahfif etmek için, istenilmeyerek verilen ezvak ve envâr ve keramâtı hoş görüp meftun olur; ibadâta, hidemâta ve evrada tercih etmekle vartaya düşer. Şu risalenin Altıncı Telvîh'inin Üçüncü Noktası'nda icmâlen beyan olunduğu ve sâir Sözlere kat'iyen isbat edilmiştir ki; *bu dâr-ı dünya,*

Dâr-ı dünya: Dünya yurdu.

Hidemât: Hizmetler.

İbadât: İbadetler.

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

Meftun: Düşkün, tutkun.

Mutasavvife: Tasavvuf erbabı, âlimleri.

Sırr-ı tarîkat: Tarîkatın gâyesi, sırrı.

Şiddet-i hizmet: Çok fazla hizmet etme.

Tahfif etmek: Hafifletmek.

Teşcî etmek: Cesaretlendirmek.

dârü'l-hizmettir, dârü'l-ücret değil! Burada ücretini isteyenler; bâki, dâimî meyveleri, fâni ve muvakkat bir surete çevirmekle beraber, dünyadaki bekâ hoşuna geliyor, müştâkâne berzaha bakamıyor. Âdeta bir cihette dünya hayatını sever. Çünkü içinde bir nevi âhireti bulur.

Altıncısı: Ehl-i hakikat olmayan bir kısım ehl-i sülûk, makamat-ı velâyetin gölgelerini ve zillerini ve cüz'î numûnelerini,

Bekâ: Süreklilik, devamlılık.

Berzah: Kabir.

Dârü'l-hizmet: Hizmet etme, çalışma yeri.

Dârü'l-ücret: Ücret alma yeri, zemini.

Ehl-i hakikat: Daima hak ve hakikat peşinde olup gerçeği bulanlar.

Makamat-ı velâyet: Cenâb-ı Hakk'a yakın olma, velilik makamları, dereceleri.

Muvakkat: Kısa süreli, geçici.

Müştâkâne: Büyük bir özlemle.

Zill: Gölge.

makamat-ı asliye-i külliye ile iltibas etmekle vartaya düşer. Yirmi Dördüncü Söz'ün İkinci Dalı'nda ve sâir Sözler'de kat'iyen isbat edilmiştir ki; nasıl güneş, aynalar vâsıtasıyla taaddüd ediyor; binler misalî güneş, aynı güneş gibi ziya ve hararet sahibi olur. Fakat o misalî güneşler, hakikî güneşe nisbeten çok zayıftırlar. Aynen onun gibi makamat-ı enbiya ve eâzım-ı evliyanın makamatının bazı gölgeleri ve zılleri var. Ehl-i sülûk onlara girer; kendini, o evliya-yı azîmeden daha azîm görür.

Azîm: Büyük.

Eâzım-ı evliya: Velilerin büyükleri.

Evliya-yı azîme: Büyük veliler.

İltibas etmek: Karıştırmak.

Makamat-ı asliye-i külli-

ye: Asıl, genel makamlar.

Makamat-ı enbiya: Peygamber makamları.

Misalî: Bir şeyin benzeri, onun gibisi.

Taaddüd: Çoğalma, birden çok olma.

Belki enbiyadan ileri geçtiğini zanneder, vartaya düşer. Fakat bu geçmiş umum vartalardan zarar görmemek için, *usûl-ü imaniyeyi ve esâsât-ı şeriatı daima rehber ve esas tutmak ve meşhûdunu ve zevkini onlara karşı muhalefetinde itham etmektedir.*

Yedincisi: Bir kısım ehl-i zevk ve şevk sülûkünde fahrî, nazî, şatahatı, teveccüh-ü nâsî ve merciiyeti; şükre, niyaza, tazarruâta

Ehl-i zevk ve şevk: Mânevî zevklere, ilâhî aşka mahzar olmuş kimseler.

Enbiya: Peygamberler.

Esâsât-ı şeriat: Dinin temel hükümleri.

Fahr: Övünme.

Merciiyet: Müracaat edilir, başvurulur olma; merkez durumunda olma.

Meşhûd: Görülen, şahit olunan.

Sülûk: Mânevî yolculuk, mânen ilerleme.

Şatahat: Bir takım hislerin coşkusu altında söylenen, dengesiz, maksadı aşan sözler.

Tazarruât: Yakarışlar, tevazu ve huşu içinde Allah'a yalvarmalar.

Teveccüh-ü nâs: İnsanların takdir etmesi, beğenisi.

Usûl-ü imaniye: İman esasları.

ve nâstan istiğnâya tercih etmekle vartaya düşer. *Hâlbuki en yüksek mertebeye ise ubûdiyet-i Muhammediye'dir ki, "Mahbubiyet" unvanıyla tâbir edilir. Ubûdiyetin ise sırr-ı esası; niyaz, şükür, tazarrû, huşû, acz, fakr, halktan istiğnâ cihetiyle o hakikatin kemâline mazhar olur. Bazı evliya-yı azîme, fahr ve naz ve*

Acz: Âcizlik. Sebepler açısından elinden çok şey gelmeyeceğinin şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Fakr: Muhtaçlık. Cenâb-ı Hakk'ın her şeyin hâki ki sahibi olduğu şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Huşû: Alçak gönüllülük, tevazu.

İstiğnâ: Bir şey isteme, tenezzül etmeme, tok gözlülük.

Kemâl: Yücelik, mükemmellik.

Mahbubiyet: Sevilir olma, sevilme.

Mazhar olmak: Erişmek, nâil olmak, şereflenmek.

Nâs: İnsanlar.

Sırr-ı esas: Temel, asıl sır, gaye.

Tazarrû: Tevazu içinde Allah'a yalvarma.

Ubûdiyet: Kulluk.

Ubûdiyet-i Muhammediye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kulluğu.

şatahata muvakkaten, ihtiyârsız girmişler; fakat o noktada, ihtiyâren onlara iktidâ edilmez; hâdîdirler, mühdî değildirler; arkalarından gidilmez!

Sekizinci Varta: Hodgâm, aceleci bir kısım ehl-i sülûk; âhirette alınacak ve koparılacak velâyet meyvelerini, dünyada yemek ister ve sülûkunda onları istemekle vartaya düşer. Hâlbuki وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا ¹ gibi âyetlerle ilân edildiği

¹ “Yoksa bu dünya hayatı, aldatıcı ve geçici bir zevkten başka bir şey değildir.” (Âl-i İmran Sûresi, 3/185; Hadîd Sûresi, 57/20).

Ehl-i sülûk: Tarîkat yoluna girenler.

Hâdî: Hidâyete eren, doğru yolda olan.

Hodgâm: Kendi zevkini düşünen.

İhtiyâr: Tercih, irade.

İhtiyâren: Tercih ederek,

isteyerek.

İktidâ etmek: Uymak, örnek almak, tâbi olmak.

Muvakkaten: Kısa süreli, geçici olarak.

Mühdî: Hidayete vesile olan, doğru yola ileten.

gibi, çok Sözlere'de kat'iyen isbat edilmiştir ki; âlem-i bekâda birtek meyve, fâni dünyanın bin bahçesine müreccahtır.¹ Onun için, o mübarek meyveleri burada yememeli! Eğer istenilmeyerek yedirilse şükredilmeli! Mükâfat için değil, belki teşvik için bir ihsan-ı ilâhî olarak telâkki edilmeli!..

Dokuzuncu Telvîh

Tarîkatın pek çok semerâtından ve faydalarından yalnız burada dokuz adedini icmâlen beyan edeceğiz.

¹ Bkz.: Buhârî, *cihâd* 6, 73; Tirmizî, *fedâilü'l-cihâd* 17, 26; İbn-i Mâce, *Zühd* 39; Dârimî, *rakâik* 99.

Âlem-i bekâ: Kalıcı, ölüm-süz âlem, âhiret yurdu. **Müreccah:** Tercih edilen, üstün.

İcmâlen: Kısaca, özet olarak. **Semerât:** Neticeler, kârlar.

İhsan-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın ihsanı, nimeti. **Telâkkietmek:** Kabullenmek, benimsemek.

Birincisi: İstikâmetli tarîkat vâsıtasıyla, saadet-i ebediyedeki ebedî hazinelerin anahtarları ve menşeleri ve madenleri olan hakâik-i imaniyenin inkişafı ve vuzuhu ve aynelyakîn derecesinde zuhurlarıdır.

İkincisi: Makine-i insaniyenin merkezi ve zembereği olan kalbi, tarîkat vâsıta olup işletmesiyle ve o işletmekle, sâir letâif-i insaniyeyi harekete getirip, netice-i fitratlarına sevk ederek hakikî insan olmaktır.¹

¹ Buharî, *iman* 39; *müsâkat* 107; İbn-i Mâce, *fiten* 14; Dârimî, *büyû* 1.

Aynelyakîn: Gözle görü-
lüp edinilen bilgi.

Hakâik-i imaniye: İman
hakikatleri.

İnkişaf: Belirme, ortaya
çıkma.

Letâif-i insaniye: İnsana
ait mânevî duyular.

Makine-i insaniye: Vücut

makinesi, beden.

Menşe: Kaynak, memba.

Netice-i fitrat: Yaratılış
gereği, neticesi.

Saadet-i ebediye: Ebedi,
sonsuz mutluluk, cennet
hayatı.

Vuzuh: Açığa çıkma, net-
lik kazanma.

Üçüncüsü: Âlem-i berzah ve âhiret seferinde, tarîkat silsilelerinden bir silsileye iltihak edip ve o kabile-i nurâniye ile ebedü'l-âbâd yolunda arkadaş olmak ve yalnızlık vahşetinden kurtulmak ve onlarla, dünyada ve berzaha mânen ünsiyet etmek ve evham ve şübehâtın hücumlarına karşı, onların icmâına ve ittifakına istinad edip, her bir üstadını kavî bir sened ve kuvvetli bir burhan derecesinde görüp, onlarla o hatıra gelen dalâlet ve şübehâtı defetmektir.

Âlem-i berzah ve âhiret: Kabir ve ahiret âlemi.	İltihak etmek: Katılmak, birleşmek.
Berzah: Kabir.	İstinad etmek: Dayanmak.
Dalâlet: Sapıklık, yanlışlık.	Kabile-i nurâniye: Nurlu kabile.
Ebedü'l-âbâd: Sonsuzluk, ilelebet.	Kavî: Güçlü, kuvvetli.
Evham: Vehimler, kuruntular.	Şübehât: Şüpheler.
İcmâ: Bir meselede oluşan ittifak, fikir birliği.	Ünsiyet etmek: Âşına, yakın, dost olmak.

Dördüncüsü: İmandaki mârifetullah ve o mârifetteki muhabbetullahın zevkini, sâfi tarîkat vâsıtasıyla anlamak.. ve o anlamakla dünyanın vahşet-i mutlakasından ve insanın kâinattaki gurbet-i mutlakasından kurtulmaktır. Çok Sözlere'de isbat etmişiz ki; saadet-i dâreyn ve elemsiz lezzet ve vahşetsiz ünsiyet ve hakikî zevk ve ciddî saadet, iman ve İslâmiyet'in hakikatindedir. İkinci Söz'de beyan edildiği gibi; iman, şecere-i tûbâ-yı cennetin bir çekirdeğini taşıyor. İşte tarîkatın terbiyesiyle, o çekirdek neşv ü nemâ bulur, inkişaf eder.

Gurbet-i mutlaka: Tam bir gariplik, yabancılık.

İnkişaf: Açılma, gelişme.

Mârifetullah: Allah'ı sıfat, isim ve fiilleriyle tanımak, bilmek. Kalb ve vicdan kültürü.

Muhabbetullah: Allah sevgisi.

Neşv ü nemâ: Boy atıp gelişme.

Saadet-i dâreyn: Dünya ve ahiret mutluluğu.

Şecere-i tûbâ-yı cennet: Cennetteki Tûbâ ağacı.

Vahşet-i mutlaka: Tam bir yalnızlık.

Beşincisi: Tekâlif-i şer'iyedeki hakâik-i latîfeyi, tarîkattan ve zikr-i ilâhîden gelen bir intibah-ı kalbî vâsıtasıyla hissetmek, takdir etmek... O vakit taate, suhre gibi değil, belki iştiyakla itaat edip ubûdiyeti îfâ eder.

Altıncısı: Hakikî zevke ve ciddî teselliye ve kedersiz lezzete ve vahşetsiz ünsiyete, hakikî medar ve vâsıta olan tevekkül

Hakâik-i latîfe: İnce, hassas hakikatler.

İfâ etmek: Yerine getirmek.

İntibah-ı kalbî: Kalbin, ilâhî hakikatlere uyanması, fark eder hâle gelmesi.

Medar olmak: Sebep, vesile olmak.

Suhre: Zoraki iş gören, işini ciddiye almayan.

Taat: İtaat, kulluk.

Tekâlif-i şer'iyeye: Dinî yükümlülükler, sorumluluklar.

Tevekkül: Allah'a güvenmek, sebepleri yerine getirdikten sonra neticeyi Allah'a bırakmak.

Ubûdiyet: Kulluk.

Zikr-i ilâhî: Allah'ı anma, zikretme.

makamını ve teslim rütbesini ve rıza derecesini kazanmaktır.

Yedincisi: Sülûk-u tarîkatın en mühim şartı, en ehemmiyetli neticesi olan ihlâs vâsıtasıyla, şirk-i hafîden ve riya ve tasannû gibi.. rezâilden halâs olmak ve tarîkatın mahiyet-i ameliyesi olan tezkiye-i nefis

Halâs olmak: Kurtulmak.

İhlâs: Yaptığını sırf Allah emrettiği için yapıp, başka bir gâye karıştırmamak.

Mahiyet-i ameliye: Pratikteki uygulamanın özü, aslı.

Rezâil: Rezillikler.

Rıza: Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğu, memnuniyeti.

Riya: Gösteriş, iki yüzlülük.

Sülûk-utarîkat: Tarîkatın prensipleri doğrultusunda

yol alma, hayatını sürdürme.

Şirk-i hafî: Gizli şirk. Farıkında olmadan Cenâb-ı Hakk'ın rızası dışında başka yollara, başka gayelere yönelme.

Tasannû: Sunilik, yapmacıklık.

Teslim: Cenâb-ı Hakk'ın emir ve iradesine kendini salıverme, tamamen boyun eğme.

Tezkiye-i nefis: Nefsi, her türlü yanlış, kötü duygulardan, arzulardan arındırma, temiz tutma.

vâsıtasıyla, nefs-i emmârenin ve enâniyet-in tehlikelerinden kurtulmaktır.

Sekizincisi: Tarîkatta zikr-i kalbî ile ve tefekkür-ü aklî ile kazandığı teveccüh ve huzur ve kuvvetli niyetler vâsıtasıyla, âdetlerini ibadet hükmüne çevirmek ve muamelât-ı dünyeviyesini, a'mâl-i uhreviye hükmüne getirip sermaye-i ömrünü hüsn-ü istîmal etmek cihetiyle, ömrünün

A'mâl-i uhreviye: Dinî ameller, işler. Neticesi bütünüyle âhirete bakan dinî görevler.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Huzur: Kalbî ve vicdanî itmînana erme; ilâhî maiyyete mazhar olma.

Hüsn-ü istîmal: Güzel, yerinde kullanma.

Muamelât-ı dünyeviye: Dünyaya ait işler.

Nefs-i emmâre: İnsana sürekli kötülükleri emreden nefis.

Tefekkür-ü aklî: Akıl vâsıtasıyla yapılan tefekkür, derince düşünme.

Teveccüh: Yönelme. Bütün melekeleriyle Allah'a yönelme.

Zikr-i kalbî: Gönül diliyle, içten yapılan zikir.

dakikalarını hayat-ı ebediyenin sümbüllerini verecek çekirdekler hükmüne getirmektedir.

Dokuzuncusu: Seyr ü sülûk-i kalbî ile ve mücahede-i ruhî ile ve terakkiyât-ı mâneviye ile, insan-ı kâmil olmak için çalışmak.. yani, hakikî mümin ve tam bir müslüman olmak.. yani, yalnız sûrî değil, belki hakikat-i imanı ve hakikat-i İslâm'ı

Hakikat-ı iman: Doğru, gerçek iman.

Hakikat-ı İslâm: Doğru, gerçek İslâmiyet.

Hayat-ı ebediye: Ebedi, sonsuz âhiret hayatı.

İnsan-ı kâmil: Dinî yaşantısı itibarıyla ideal, örnek, mükemmel insan.

Mücahede-i ruhî: Ruh vâsıtası ile, ruhen yapılan mücadele, gayret.

Seyr ü sülûk-i kalbî:

Belli bir usûl dairesinde hayvanî ve cismanî arzularından uzaklaşıp kalb ve ruhun hayat çizgisinde, gönül ayağıyla Allah'a yürümek.

Sûrî: Görünüşte olan, görünürdeki.

Terakkiyât-ı mâneviye: Mânevî ilerlemeler, yükselişler.

kazanmak.. yani, şu kâinat içinde ve bir cihette kâinat mümessili olarak, doğrudan doğruya kâinatın Hâlık-ı Zülcelâl'ine abd olmak ve muhatap olmak.. ve dost olmak ve halîl olmak.. ve ayna olmak.. ve ahsen-i takvimde olduğunu göstermekle, benîâdem'in melâikeye rüchaniyetini isbat etmek.. ve şeriatın imanî ve amelî cenâhlarıyla makamât-ı âliyede uçmak.. ve bu dünyada saadet-i ebediyeye bakmak, belki de o saadete girmektir...

Abd: Kul.

Ahsen-i takvim: En güzel, en ideal şekil, hâl.

Amelî: Tatbikî, pratik.

Benîâdem: İnsanoğlu.

Cenâh: Kanat, yön.

Hâlık-ı Zülcelâl: Ulu, Yüce Yaratıcı.

Halîl: Sadık, samimi dost.

Makamat-ı âliye: Yüce makamlar.

Melâike: Melekler.

Mümessil: Temsil eden, temsilci.

Rüchaniyet: Üstün, tercih edilir olma.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ.¹

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى الْغَوْثِ الْأَكْبَرِ فِي كُلِّ
الْعُصُورِ وَالْقُطْبِ الْأَعْظَمِ فِي كُلِّ الدُّهُورِ سَيِّدِنَا
مُحَمَّدٍ الَّذِي تَظَاهَرَتْ حِشْمَةُ وَلَايَتِهِ وَمَقَامُ
مَحْبُوبِيَّتِهِ فِي مِعْرَاجِهِ وَانْدَرَجَ كُلُّ الْوَلَايَاتِ فِي
ظِلِّ مِعْرَاجِهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. أَمِينَ.
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.²

1 “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara Sûresi, 2/32).

2 “Allah’ım! Her asırda en büyük medetkâr, her devirde en büyük kutub olan.. sana olan yakınlığı ve senin O’na olan sevginin büyüklüğü, Miraç Mu’cizesi’nde ortaya çıkan.. ve bütün velâyetler, O’nun bu Mirac’ının sayesinde gerçekleşen Efendimiz Muhammed’e, O’nun bütün âl ve ashabına salât ve selâm eyle! Âmin. Ve bütün hamdler âlemlerin Rabbi Allah’adır.”

Zeyl

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bu küçücük zeylin büyük bir ehemmiyeti var. Herkese menfaatlidir.

Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olacak tarîkler pek çoktur. Bütün hak tarîkler Kur'ân'dan alınmıştır. Fakat tarîkatların bazıısı; bazısından daha kısa, daha selâmetli, daha umumiyetli oluyor. O tarîkler içinde, kâsır feh-mimle Kur'ân'dan istifade ettiğim “**acz** ve **fakr** ve **şefkat** ve **tefekkür**” tarîkidir.

Acz: Âcizlik. Sebepler açısından elinden çok şey gelmeyeceğinin şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Fakr: Muhtaçlık. Cenâb-ı Hakk'ın her şeyin haki-ki sahibi olduğu şuuruyla Allah'a olan ihtiyacını bilme.

Fehm: Anlama, anlayış.

Kâsır: Kısa, yetersiz.

Şefkat: Karşılıksız sevgi besleme, merhametle sevme.

Tarîk: Yol.

Tefekkür: Varlık ve hâdiseleri geniş, derin ve sistemli düşünme; iyi okuma.

Vâsıl olmak: Ulaşmak, erişmek.

Zeyl: Ek, ilâve.

Evet **acz** dahi, aşk gibi *belki daha eslem bir tarîktir ki; ubûdiyet tarîkiyle mahbubiyete kadar gider.*

Fakr dahi, *Rahmân* ismine *îsal eder.*

Hem **şefkat** dahi, aşk gibi *belki daha keskin ve daha geniş bir tarîktir ki Rahîm ismine îsal eder.*

Hem **tefekkür** dahi, aşk gibi *belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarîktir ki, Hakîm ismine îsal eder.*

Eslem: Daha güvenli, daha emin.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan, Hz. Allah.

Îsal etmek: Ulaştırmak.

Mahbubiyet: Allah tarafından sevilme.

Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden Hz. Allah.

Rahmân: Zâtında muazam bir rahmet sahibi olan, Hz. Allah.

Şu tarîk, hafî tarîkler misillü “letâif-i aşere” gibi on hatve değil ve tarîk-i cehriye gibi “nüfus-u seb’a” yedi mertebeye atılan adımlar değil, belki “dört hatve”den ibarettir. *Tarîkattan ziyade hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın; acz ve fakr ve kusurunu, Cenâb-ı Hakk’a karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir.*

Hafî tarîk: Mânevî yolculuğun “letâif-i aşere” vâsıtasıyla daha ziyade emir âleminden halk âlemine doğru sürdürüldüğü, zikirlerin de sessizce, içten içe yapıldığı tarîkat.

Hatve: Adım.

Letâif-i aşere: İnsanın önde gelen on duyusu: Kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ ile birlikte fizikî beş duyusu.

Misillü: Gibi.

Nüfus-u seb’a: Yedi nefis mertebesi: Emmâre, levvâme, mülheme, mutmainne, râdiye, mardiyeye, kâmile/sâfiye.

Şeriat: Dinî hüküm ve kurallar, İslâmiyet.

Tarîk-i cehriye: Mânevî yolculuğun “nüfus-u seb’a” vâsıtasıyla daha ziyade halk âleminden emir âlemine doğru sürdürüldüğü, zikirlerin de sesli, açıktan yapıldığı tarîkat.

Şu kısa tarîkin evradı: **İttibâ-ı sünnet**-tir, **ferâizi işlemek**, **kebâiri terk etmek**-tir. Ve bilhassa namazı **tâdil-i erkân** ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.

Birinci Hatve'ye: **فَلَا تَزُكُّوا أَنْفُسَكُمْ**¹ âyeti işaret ediyor.

İkinci Hatve'ye: **وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا**
اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ² âyeti işaret ediyor.

¹ “Öyleyse kendinizi temize çıkarmayın, ...” (Necm Sûresi, 53/32).

² “Sakın şunlar gibi olmayın ki onlar Allah'ı unuttukları için, Allah da onlara kendilerini unutturdu ...” (Haşir Sûresi, 59/19).

Evrad: Virdler. Belirli zamanlarda devamlı yapılan ibadetler, okunan dua ve zikirler.

Ferâiz: Farzlar.

İttibâ-ı sünnet: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl, davranış

ve buyruklarına uygun bir hayat yaşama.

Kebâir: Büyük günahlar.

Tâdil-i erkân: Namazı; rükünlerini, şartlarını yerine getirerek edâ etme, gerektiği gibi kılma.

Üçüncü Hatve'ye: مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ مِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ¹
âyeti işaret ediyor.

Dördüncü Hatve'ye: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ²
âyeti işaret ediyor. Şu dört hatve-
nin kısa bir izahı şudur ki:

Birinci Hatve'de: فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ
âyeti işaret ettiği gibi *tezkiye-i nefis etme-
mek*. Zira insan, cibilliyeti ve fıtratı hase-
biyle nefsinin sever. Belki evvelâ ve bizzât

¹ “Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsendendir.” (Nisâ Sûresi, 4/79).

² “O'nun Zât'ı hariç, her şey yoklukla iç içedir.” (Kasas Sûresi, 28/88).

Cibilliyet: Karakter, huy. **Tezkiye-i nefis:** Nefsi, her türlü hatadan, kusurdan uzak görme, temize çıkarma.
Fıtrat: Tabiat, yaratılış.
Haseb: Dolayı, dolayısı.

yalnız zâtını sever, başka her şeyi nefesine feda eder. Mâbud'a lââyık bir tarzda nefsi-ni metheder. Mâbud'a lââyık bir tenzih ile nefsi-ni meâyibden tenzih ve tebrîe eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lââyık görmez ve kabul etmez. Nefsine perestiş eder tarzında şiddetle müdafaa eder. Hatta fitratında tevdî edilen ve Mâbud-u Hakikî'nin hamd ve tesbihi için ona verilen cihâzât ve istidadı, kendi nefesine sarf

Cihâzât: Cihazlar, donanımlar.

İstidat: Kabiliyet, yetenek.

Mâbud: Kendisine ibadet edilen Zât, İlâh.

Mâbud-u Hakikî: Gerçek mâbud.

Meâyib: Ayıplar, kusurlar.

Perestiş etmek: Aşırı derecede sevmek, düşkünlük.

Tebrîe etmek: Temize çıkarmak.

Tenzih: Kusurlardan uzak tutma. Toz kondurmadır.

Tevdî etmek: Emanet olarak vermek, koymak.

ederek ¹ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ¹ sırrına mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir.

İşte şu mertebede, şu hatvede tezkiyesi, tathiri: *Onu tezkiye etmemek, tebrie etmemektir.*

İkinci Hatve'de: وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ dersini verdiği gibi; kendini unutmuş, kendinden haberi yok. Mevti düşünse, başkasına verir. Fenâ ve zevali görse, kendine almaz. Ve külfet ve hizmet makamında nefsinı unutmak, fakat

¹ “... şu kendi heva ve heveslerini ilâh edinen kimseye!” (Furkan Sûresi, 25/43).

Fenâ: Bitme, tükenme. **Mevt:** Ölüm.
Mazhar olmak: Söz konusu duruma düşmek, maruz kalmak. **Tathir:** Temizleme.
Tezkiye: Arındırma.
Zeval: Yok olma, ölme.

ahz-ı ücret ve istifade-i huzûzât makamında nefsini düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nefs-i emmârenin muktezasıdır.

Şu makamda tezkiyesi, tathiri, terbiyesi, şu hâlin aksidir. Yani, *nisyan-ı nefis içinde nisyan etmemek. Yani, huzûzât ve ihtirasâta unutmak ve mevte ve hizmette düşünmek.*

Üçüncü Hatve'de: مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ
 der-sini verdiğî gibi; nefsin muktezası, daima

Ahz-ı ücret: Ücret alma.

İhtirasât: Şiddetli hırslar, ihtiraslar.

İltizam etmek: Sımsıkı sarılmak.

İstifade-i huzûzât: Hazlardan, zevklerden istifade etme.

Mukteza: Gerek.

Nefs-i emmâre: İnsana sürekli kötülükleri emreden nefis.

Nisyan-ı nefis: Kendini unutmama. Nefsin hoşuna giden şeyleri görmezden gelme, aldırış etmeme.

iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede, nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp; bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ona ihsan edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamd etmektir.

Şu mertebede tezkiyesi, **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ** **زَكَّيْهَا**¹ sırrıyla şudur ki; kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir.

¹ “Nefsini maddî ve mânevî kirlerden arındıran, felaha erer.” (Şems Sûresi, 91/9).

Fahr: Övünme, böbürlenme.

Fâtır-ı Zülcelâl: Ulu, Yüce Yaratacı.

Gınâ: Kendine yetme, başkasına ihtiyaç duymama.

Kemâl: Olgunluk, fazilet, mükemmellik.

Kemâlât: Güzellikler, faziletler, erdemler.

Mehâsin: Güzellikler.

Naks: Eksiklik, kusur.

Temeddüh: Kendi kendini övme, beğendirmeye çalışma.

Ucb: Kendini beğenme.

Dördüncü Hatve'de: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ dersini verdiği gibi; nefis, kendini serbest ve müstakil ve bizzât mevcut bilir. Ondan bir nevi rubûbiyet dâvâ eder. Mâbud'unu karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır.

İşte gelecek şu hakikati derk etmekle ondan kurtulur. *Hakikat şudur ki; her şey nefsinde mana-yı ismiyle fânidir, mefkuddur, hâdistir, mâdumdur. Fakat mana-yı harfiyle ve Sâni-i Zülcelâl'in*

Adâvetkârâne: Düşmancasına.

Derk etmek: Anlamak, idrak etmek.

Hâdis: Sonradan olan.

Mâdum: Varlığı olmayan, yok.

Mana-yı harfî: Her varlığın kendine ait özelliklerin diliyle Yaratıcısı hakkında ifade ettiği anlam.

Mana-yı ismî: Her varlığın kendi kendine, tek başına ifade ettiği anlam.

Mefkud: Yok, olmayan.

Rubûbiyet: Rab, sahip olma, hükmetme, idare etme.

Sâni-i Zülcelâl: Her şeyi sanatlı olarak yaradan Ulu Allah.

esmâsına aynadarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibarıyla şâhiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuttur.

Şu makamda tezkiyesi ve tathiri şudur ki: *Vücûdunda adem, ademinde vücûdu vardır. Yani kendini bilse, vücûd verse; kâinat kadar bir zulümât-ı adem içindedir. Yani vücûd-u şahsîsine güvenip Mûcid-i Hakikî'den gaflet etse; yıldız böceği gibi bir şahsî ziya-yı vücûdu, nihayetsiz zulümât-ı adem ve firaklar içinde*

Adem: Yok, yokluk.

Esmâ: İsimler.

Firak: Ayrılık.

Meşhud: Allah'a olan şehadeti başkaları tarafından görülen.

Mevcud: Var edilmiş, varlığa erdirilmiş.

Mûcid-i Hakikî: Asıl var eden, gerçek yaratıcı.

Şâhid: Allah'a şehadet eden, O'nu gösteren.

Vâcid: Vücut sahibi.

Vazifedârlık: Vazifeli olma, görevlilik.

Vücûd: Varlık, var olma.

Ziya-yı vücûd: Varlığın ziyası, ışığı.

Zulümât-ı adem: Yokluk, hiçlik karanlıkları.

bulunur, boğulur. Fakat enâniyeti bırakıp, bizzât nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakikî'nin bir âyine-i tecellîsi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcudâtı ve nihayetsiz bir vücûdu kazanır. Zira bütün mevcudât, esmâsının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibu'l-vücûd'u bulan, her şeyi bulur.

Hâtime

Şu acz, fakr, şefkat, tefekkür tarîkindeki dört hatvenin izahatı; *hakikatin ilmine, şeriatın hakikatine, Kur'ân'ın hikmetine dair olan yirmi altı adet Sözlere* geçmiştir. Yalnız şurada bir-iki noktaya kısa bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Âyine-i tecellî: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerini, icraatlarını yansıtan, gösteren ayna.

Cilve: Tecellî, yansıma.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Zât-ı Vâcibu'l-vücûd: Varlığı kendinden ve ke-sin olan Hz. Allah.

Evet şu tarîk, daha kısadır. Çünkü dört hatvedir. Acz, elini nefisten çekse, doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'e verir. Hâlbuki en keskin tarîk olan aşk, nefisten elini çeker, fakat mâşuk-u mecâzîye yapışır. Onun zevalini bulduktan sonra Mahbub-u Hakikî'ye gider.

Hem şu tarîk, daha eslemdir. Çünkü nefsin şatahat ve bâlâ-pervazâne dâvâları bulunmaz. Çünkü acz ve fakr ve kusurdan başka nefsinde bulmuyor ki, haddinden fazla geçsin.

Bâlâ-pervazâne: Yüksek-ten uçarcasına, haddini aşarcasına.

Eslem: Daha güvenli, daha emin.

Kadîr-i Zülcelâl: Her şeye gücü yeten Ulu Allah.

Mahbub-u Hakikî: Gerçek, asıl sevgili.

Mâşuk-u mecâzî: Mecâzî sevgili.

Şatahat: Bir takım hislerin coşkusu altında söylenen, dengesiz, maksadı aşan, dinin temel prensiplerine ters düşen sözler.

Zeval: Sona erme, son bulma.

Hem, bu tarîk daha umumî ve cadde-i kübrâdır. Çünkü kâinatı ehl-i vahdeti'l-vücûd gibi, huzur-u dâimî kazanmak için *idama mahkum* zannedip, "Lâ mevcûde illâ Hû" hükmetmeye.. veya hut ehl-i vahdeti's-şuhûd gibi, huzur-u dâimî için kâinatı *nisyan-ı mutlak hapsinde hapse mahkum* tahayyül edip,

Cadde-i kübrâ: Büyük, geniş yol, anayol.

Ehl-i vahdeti'l-vücûd: Allah'tan başka varlıkların da kendilerince sabit bir hakikati olduğu gerçeğini kabul etmeyen kimseler.

Ehl-i vahdeti's-şuhûd: Her şeyi Allah'ın tecellisi olarak gören, yani gözünde mâsiva yok olan, her şeyde sadece Bir'i gören, gördüğü her şeyi muhtelif mertebelerde

O'nun tecellîsinden ibaret sayan kimseler.

Huzur-u dâimî: Dâimî huzur. Cenâb-ı Hakk'ın her yerde hazır ve nâzır olduğunu sürekli hissedebilme.

Lâ mevcûde illâ Hû: O'ndan başka hakiki bir mevcut yok.

Nisyan-ı mutlak: Tamamen unutmama, görmeme.

Tahayyül etmek: Hayal etmek, hayalde canlandırmak.

“Lâ meşhûde illâ Hû” demeye mecbur olmuyor. Belki idamdan ve hapisten gayet zâhir olarak Kur’ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına istihdam edip, esmâyı hüsnâsının mazhariyet ve aynadarlık vazifesinde istîmal ederek mana-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup, huzur-u dâimîye girmektedir. Her şeyde Cenâb-ı Hakk’a bir yol bulmaktır.

Azletmek: Çıkarmak, ayırmak.

Esmâ-yı hüsnâ: Cenâb-ı Hakk’ın güzel isimleri.

Fâtır-ı Zülcelâl: Yüce, ulu Yaratıcı.

İstihdam etmek: Çalıştırmak, hizmet ettirmek.

İstîmal etmek: Kullanmak.

Lâ meşhûde illâ Hû: Meşhûd olan sadece O’dur.

Mazhariyet: Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinin kendi varlığı üzerinde işleyişine ayna olma, nâil olma.

Sarf-ı nazar: Bakmama, görmezlikten gelme.

Elhâsıl: Mevcudâtı; mevcudât hesabına hizmetten azlederek, mana-yı ismiyle bakmamaktır.

* * *

Kaynakların Tesbitinde Faydalanılan Eserler

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buharî***, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); ***es-Sünen***, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

İbn-i Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen***, I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (209-279 h.); ***el-Câmiu's-sahîh***, I-V, Dâru'ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Übşeyhî, Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed (790-850 h.); ***el-Müstatraf fî külli fennin müstazraf***, [Tahkik: Müfid Muhammed Kamîha], I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.

Şahıslar

Ebû Ali Cübbâi (849 – 916)

Mûtezile âlimlerinin önde gelenlerinden biridir. 849'da doğdu. Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Basra'daki mûtezile âlimlerden kelim okudu. Kelam âlimi olmakla birlikte fıkıh, hadis ve tefsir ilimleriyle de meşgul oldu ve bu sahalarda eser yazdı. İslâm düşünce tarihinde bir çok tartışmaya yol açan Cübbâi'nin görüşleri bir dönem kendisinden ders okuyan, fakat daha sonra görüşlerini tamamen terk edip Eş'arî kelam okulunu kuran meşhur talebesi ve üvey oğlu İmam Ebu'l-Hasan Eş'arî, kendi oğlu Ebû Haşim, ve

bazı konularda tesiri altında kalan Kâdi Abdülcebbar olmak üzere çeşitli âlimler tarafından tenkit edilmiştir. Kendisine atfedilen kelam sisteminin güçlü bir muhakeme ağı ile örülmediği görülen Ebû Ali Cübbaî, 916'da Askerimükrem'de vefat etmiştir.

İmam Gazâlî (1058 – 1111)

Eş'arî kelamcısı, Şafiî fakihi, tasavvuf ehli, felsefeye yönelttiği eleştirilerle tanınan İslam düşünürüdür. 1058'de İran'ın Horasan bölgesindeki Tus'ta (bugünkü Meşhed) doğdu. Okuma-yazma, Kur'an ezberi, dil bilgisi, aritmetik gibi alanlarda dönemin geleneksel ilk öğrenimini babasının yakın sufî bir dostundan aldı. Nişabur'daki Nizamiye Medre-

sesi'ne girmesi ve orada dönemin en tanınmış kelim alimi olan İmamü'l-Haremeyn el-Cüveyni'nin öğrencisi olması eğitim-öğretiminde dönüm noktası oldu. Cüveyni'nin ölümünden sonra büyük devlet ve siyaset adamı Nizamülmülk'le görüşmesi ise hayatında yeni bir dönemin açılmasını sağladı. Nizamiye medreselerinde müderrislik makamına kadar ulaşan Gazâli burada kelim, felsefe, Batınîlik ve tasavvuf hakkında uzun soluklu araştırma ve çalışmalarda bulundu. Akli, duyuları, tecrübe ve sezgiyi bilginin başlıca kaynakları kabul etmekle beraber, akli aşan hakikatleri ancak vahiyle öğrenilebileceğini belirten Gazâli, filozoflara karşı verdiği mücadele ile İslam düşünce tarihinde önemli bir konuma sahiptir. 1111 yılında vefat etmiştir.

İmam Rabbânî (1563 – 1624)

Müceddid-i Elf-i Sâni (hicrî II. bin yılın müceddidi) unvanıyla da tanınmaktadır. 1563'te Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) doğdu. Öğrenime babasının yanında başladı. Medresede tefsir, hadis yanında aklî ilimler tahsili de aldı. Hacca giderken Delhi'de Nakşibendiyye tarikatını Hindistan'da yayan Hâce Bâkibillah ile karşılaştı. Teklifini kabul ederek bir süre yanında kaldı, sonra ona intisap etti. Kısa bir müddet sonra da onun en önemli bir halifesi konumuna geldi. Kendi ifadesiyle Nakşibendiyye tarikatına intisap etmesi onun bütün ruhî terakkisinin temelini oluşturdu.

Yaşadığı dönem ve coğrafyada İslâm inançları hurafe ve bâtil inançlarla karıştırılmak isteniyordu. Hint kıtasında Babürlü

Ekber Şah eliyle bir devlet politikası olarak bütün dinleri birleştirme gibi bir hedef doğrultusunda İslâmî inançların tahrif ve değiştirilme tehlikesi söz konusuydu. İşte İmam Rabbânî bu bâtil hareketlere karşı sahih İslâm inancının yerleşmesi için büyük gayret ve çalışmalarda bulundu ve tarihe II. bin yılın müceddidi olarak geçti. 1624'te vefat eden İmam Rabbânî'nin en önemli eseri Mektubat'tır. İmanın yakîn derecesine erdirilmesi, insanın ihsan derecesine yükseltilmesi, İslâm'ın insana sevdirmesi vb. konularda İmam Rabbânî'nin görüşlerini yansıtan bu eser, 536 mektubun derlenmesiyle meydana gelmiştir. Birkaçı dışında bütün mektuplar Farsça yazılmış ancak gerek el yazması, gerekse matbu olarak Arapça tercümesiyle İslâm âleminde geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır.

Zemahşerî (1075 – 1143)

Büyük bir dilci, edebiyatçı, kelimci ve tefsircidir. 1075'te Zemahşer'de doğdu. İlk eğitimi burada aldı. Daha sonra ilim tahsili için o zamanın büyük bir ilim ve medeniyet merkezi olan Buhara'ya gitti. Buhara'da fıkıh usûlü, fıkıh, hadis, tefsir, kelam, mantık, felsefe ve Arapça dersleri aldı. Kelam sahasında mütezilî görüşler taşıdığı için ciddi tenkide uğramıştır. Klasik bir eser olarak kabul edilen "el-Keşşaf", onun belâgat ilmindeki üstün mevkiine delil olup en önemli eseridir. Bu eseri açıklamak için 250 kadar hâşiye yazılmıştır. Mütezilî olmasına rağmen, 9 yüzyıldan beri Sünnî medreselerde okutulması, müslüman hoşgörüsünün bariz bir örneğidir. 1143'te memleketi Harezm'de vefat etmiştir.

İndeksler

a. Âyet İndeksi

Sûre adı:.....Sûre no:Âyet no: Sayfa no:

Âl-i İmran Sûresi.....	3	185	74
Bakara Sûresi.....	2	32	84
Furkan Sûresi.....	25	43	91
Hadîd Sûresi.....	57	20	74
Haşir Sûresi.....	59	19	88
Kasas Sûresi.....	28	88	89
Necm Sûresi.....	53	32	88
Nisâ Sûresi.....	4	79	89
Şems Sûresi.....	91	9	93

6. Karma İndeks

A

- acz**, ubûdiyet tarîkiyle
mahbubiyete kadar
gider. 86
âlem-i istiğrak ve sekir 34
âyine-i Samed 21

B

- bâlâ-pervazâne 97
bu dünya, dârü'l-hikmet-
tir 46

C

- cilve-i esmâ ve sıfât 20
cilve-i esmâ-yı ilâhiye 33

E

- Ebû Ali Cübbâ 62, 103,
104
ehl-i cezbe ve ehl-i
istiğrak 57
Ehl-i Sünnet ve Cemaat
12
ehl-i veraset-i nübüvvet
42

- ehl-i zevk ve keşf 2
eimme-i müçtehidîn 36
en yüksek mertebe ise
ubûdiyet-i Muhamme-
diye'dir 73
erkân-ı imaniye altıdır 34
esmâ-yı ilâhî 25

F

- fakr** dahi, Rahmân ismi-
ne îsal eder. 86
ferâizi işlemek 88
fihriste-i câmia 4

H

- hakkalyakîn 33
hatve 87, 88, 89
havass-ı kerrûbiyyun 30
hubb-u câh 27
huzur-u dâimî 98
hüccet-i risalet 10

İ

- içtimaat-ı ünsiyetkârâne 8
İmam Gazâlî 67

İmam Rabbânî 28
 inkişaf-ı hakâik-i imaniye
 3

insan-ı kâmil 82
 ittibâ-ı sünnet 88

K

kafîle-i nurâniye 77
 kalbi işlettirmek 6
 katre 3
 kebâiri terk etmek 88

L

letâif-i aşere 87

M

mahbubiyet 73
 makamat-ı asliye-i külliye
 71
 Makam-ı Mehdiyât 26
 makine-i insaniyenin
 merkezi ve zembereği
 olan kalbi 76
 mana-yı harfî 45
 mazhariyet-i esmâ 25
 Mirac-ı Ahmedî 3
 mizan-ı şeriat 28
 muhabbet-i evliya 15

mülâzım 22
 mühdî 74

N

namazı tâdil-i erkân ile
 kılmak 88
 nüfus-u seb'a 87

R

reşha 3

S

seyr-i âfâkî 19
 seyr-i enfüsî 19
 seyr ü sülûk 2
 seyr ü sülûk-i kalbî 6, 82
 seyr ü sülûk-i ruhanî 3
 silsile-i meşâyih 15
 sünnet-i seniyyeye ittibâ
 40

Ş

şatahat 22, 27, 29, 72,
 74, 97
şefkat dahi, Rahîm
 ismine îsal eder. 86
 şuhûdî 3
 şuhûd-u kalbî 10

T

tarîkatın en mühim esası,
sünnet-i seniyyeye
ittibâ etmektir 53

tefekür dahi, Hakîm
ismine îsal eder. 86

telgraf 4

turuk-u hafiye 20

turuk-u velâyet 1

V

Vâcibu'l-vücûd 32

vahdet-i şuhûd 32

vahdet-i vücûd 32

velâyet-i kübrâ 42

Z

Zemahşerî 61